

Obsah

Úvod

1. Společenský, kulturní a dobový kontext	4
1.1. Normalizace – svět „reálného socialismu“	5
1.1.1. Normalizace: definice a vymezení období	5
1.1.2. 1968: zlomový rok č.1.....	5
1.1.3. „Abnormalizace“ : charakteristika období	6
1.1.4. Nastolení normalizačního režimu	7
1.1.5. Obyvatelstvo v době normalizace.....	8
1.1.6. Cenzura médií v Československu v době normalizace	10
1.1.7. Československá televize v době rané normalizace	11
1.1.8. Seriál: nositel ideologických vzorů.....	13
1.2. Každodennost a televize	18
1.2.1. Pojem každodennost.....	18
1.2.2. Každodennost v době normalizační.....	19
1.2.3. Sídlištní kultura a „parádní obyvák s TV“	21
1.3. Doba porevoluční	24
1.3.1. Rok 1989 : zlomový rok č.2	24
1.3.2. Mediální systém po roce 1989.....	25
1.3.3. Společnost v době porevoluční.....	26
1.3.4. Polistopadová doba a televizní seriál	28
1.4. Ženy a česká společnost	32
1.4.1. Emancipace za dob normalizace	33
1.4.2. Ženy a volný čas.....	34
1.4.3. Ženy a současnost.....	36
2. Výzkum: ženy a televizní seriál	38

2.1. Metodologický návrh výzkumu	40
2.1.1. Scénář sezení	41
2.1.2. Metoda „focus group“	43
2.2. Ženy v době normalizace	44
2.3. Seriály v době normalizace – charakteristika	46
2.4. Seriály a vnímání ideologie	46
2.5. Vliv seriálů na každodenní život	48
2.6. Seriály a zobrazovaná realita	49
2.8. Seriály současné – charakteristika	51
2.9. Současné seriály a vnímání ideologie	53
2.10. Vliv seriálů na dnešní každodenní život	54
2.11. Seriály a zobrazovaná realita	56
3. Výsledky výzkumu: analýza	63
3.1. Faktory ovlivňující vnímání seriálů	63
3.2. Obliba seriálového žánru	65
3.3. Seriály jako prostor pro interpretaci významů	66
3.4. Motivace sledování seriálu	68
3.5. Mění se „seriálové rituály“	69
3.6. Vnímání popkultury	70

Závěr

Summary

Prameny

Přílohy

Úvod

Diplomová práce se zabývá studiem populární kultury na příkladu televizních seriálů jako typického produktu této kultury a výzkumem jejich konzumentů. Zabývá se posunem v chápání významu pojmu populární kultura na příkladu ženského publika sledujícího seriály označované jako seriály "pro celou rodinu". Prostřednictvím tohoto vybraného publika sledujícího dané seriály v době normalizace a sledujícího současné seriály se snažím vysledovat vývoj, změny apod. v oblasti chápání popkultury.

Cílem diplomové práce je zjistit, k jakému posunu, změnám v oblasti chápání pojmu/významu populární kultury došlo během časového období od normalizace po současnost.

V práci se věnuji společenskému, politickému a dobovému kontextu v období normalizace, tedy období po roce 1968 do roku 1989 a období po roce 1989 po současnost. V této kapitole se snažím zachytit, jaké byly a jsou nálady ve společnosti, jak se tato společnost vyvíjela ve zmíněných obdobích. Věnuji se postavení a roli Československé televize v období normalizace, cenzuře v tomto období a vývoji mediální krajiny po roce 1989. Vzhledem k tomu, že se věnuji výzkumu ženského publika, zabývala jsem se okrajově i postavením ženy v české společnosti před rokem 1989 a po něm (pro výzkum je přínosná například kapitola o ženách a jejich volném čase).

V další kapitole se věnuji každodennímu životu a sledování televizních seriálů v normalizačním Československu, které vykazuje určité společné charakteristické znaky dané dobovým kontextem.

V samotném výzkumu se pak prostřednictvím výpovědí účastnic výzkumu (charakteristika a vnímání jednotlivých seriálů, srovnávání kulturních a dobových kontextů, porovnávání dobových kulturních alternativ, způsob sledování seriálů apod.) snažím vyvodit určité obecné závěry v oblasti vnímání populární kultury. Jedná se o kvalitativní výzkum publika, v diskusích používám metodu rozhovorů v tzv. focus groups, na jejichž základě se snažím ve výzkumné části interpretovat určité poznatky.

1. Společenský, kulturní a dobový kontext

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolila období tzv. normalizace a období po roce 1989 do současnosti, která jsou naprosto odlišná ve všech společenských, politických i kulturních hlediscích. Obě tato období byla vymezena dvěma přelomovými roky 1968 a 1989, které určily následující vývoj Československa a hluboce změnily celou společnost, a tím i náhled na kulturu a postavení kultury jako takové, věnuji se jim proto samostatně ve dvou kapitolách, kde se snažím vystihnout atmosféru ve společnosti a specifika doby, ve které respondentky žily a žijí. Snažím se tím vytvořit jakýsi historicko-spoolečenský kontext pro to, abych mohla zjistit, jaké místo právě v jejich každodenním životě zaujímalo sledování televizních seriálů a do jaké míry je sledování seriálů podmíněno či ovlivněno dobovou charakteristikou.

Jak se ukázalo později ve výzkumech, pro účastnice mého výzkumu bylo téma diplomové práce úzce svázané s oběma těmito specifickými obdobími a jejich vztah ke kultuře byl determinován právě dobovým kontextem a životní situací, kterou zažívaly v jedné či druhé době.

1.1. Normalizace – svět „reálného socialismu“

1.1.1. Normalizace: definice a vymezení období

Obecně lze vymežit období tzv. normalizace od roku 1969 do roku 1989, i když o jejím počátku se mezi historiky vedou stále debaty. Někteří ji datují od sovětské okupace v srpnu 1968, jiní za počátek normalizace považují duben 1969, kdy Gustáv Husák nahradil ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka.

Obsah pojmenování tohoto období je podle historiků zavádějící, např. disident Milan Šimečka pro toto období užíval pojem „obnovení pořádku“.

Historik Milan Otáhal uvádí, že termín normalizace zavedli sami komunisté spíše jako označení pro ranou fázi tohoto období a později byl po roce 1989 přejat jako označení pro celou tuto etapu. Odstup od termínu normalizace pak badatelé většinou naznačují uvozovkami nebo mu předřazují adjektivum takzvaná.¹

1.1.2. 1968: zlomový rok č.1

¹ Otáhal.M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3, str. 5-6

Období sedmdesátých a osmdesátých let dvacátého století bylo předznamenáno násilným potlačením Pražského jara v roce 1968 armádami Varšavské smlouvy. 21. srpna 1968 v noci vstoupila na území Československa téměř miliónová armáda. Srpen 1968 znamenal zásadní zlom v socialistické ideologii v Československu. Definitivně skončilo období určitého uvolňování společenských poměrů v letech šedesátých. Okamžitě mělo být vyměněno vedení země a provedeno vše, co bylo Moskvou označeno jako „obrana socialismu“ a „boj s kontrarevolucí.“²

1.1.3. „Abnormalizace“ : charakteristika období

Období normalizace je spojeno s čistkami v komunistické straně, obnovením cenzury, propouštěním zaměstnanců, rušením zájmových, kulturních či politických sdružení a s jinými represivními opatřeními, která vedla k opětovnému nastolení sovětského typu hegemonie.

Charakteristickým rysem normalizace bylo zaměření se na tzv. „konzumní socialismus“. Vztah mocenského vedení k lidu přitom byl založen na tzv. společenské smlouvě, která lidem zaručila určitou životní úroveň a sociální jistoty výměnou za vzdání se účasti na věcech veřejných.³

Zásady normalizační politiky a procesy spojené s jejím uplatňováním byly zpracovány do komplexního programu na květnovém zasedání v roce 1969. Klíčovou postavou se pro tyto normalizační změny stal první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák.⁴

² Otáhal.M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3, str. 6

³ Otáhal.M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3, str. 5

⁴ Otáhal.M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3, str. 5

Okolnosti lidového odporu – dalo by se hovořit o masovém nesouhlasu se spojeneckou intervencí – donutily vedení KSČ, aby místo metody „jednoho úderu“ a místo okamžitě proměny vrcholových struktur a elit přešlo k jakémusi pozvolnému „otupování lidové síly“, pozvolné likvidaci a proměnám jednotlivých institucí, jejich struktur i funkcionářů.

1.1.4. Nastolení normalizačního režimu

K nastolení normalizačního režimu a potlačení odporu opozice byl používán propracovaný systém založený na principu policejních represí a existenčního tlaku. Zásadním normalizačním dokumentem, kde se občané mohli dozvědět pro vládnoucí stranu vhodnou interpretaci dramatických událostí roku 1968 a který platil jako oficiální dogma následujících devatenáct let, bylo Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ schválené roku 1970.

Od ledna probíhaly stranické prověrky prostřednictvím pohovorů, kde každý kandidát musel souhlasit se sovětskou okupací jakožto s „bratrskou pomocí“. Oficiálně byla invaze nazvána „aktem internacionální solidarity a reformní proces pražského jara označen za dílo kontrarevoluce.“⁵

Proběhla výměna stranických legitimací a stranu následně opustilo bezmála půl milionu členů, tedy více než jedna třetina KSČ. „Z toho zhruba 150tisíc členů vystoupilo samo, zbývající byli buď vyškrtnuti, či vyloučení. Právě vyloučení, které dopadlo na více než 67 tisíc lidí, znamenalo nejvyšší stupeň budoucí společenské ostrakizace. Většinou se rovnalo ztrátě zaměstnání, což přineslo existenční starosti pro celé rodiny.“⁶

⁵ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 204

⁶ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 204

Kamil Činátl uvádí údaje podle publikace Čistky v komunistické straně Československa 1969 - 1970 Jiřího Maňáka. Podle těchto údajů „165 tisíc představitelů tzv. zdravého jádra prověřilo kolem miliónu a půl členů KSČ (...) 260 tisícům bylo členství zrušeno.“⁷

Dopad těchto normalizačních opatření na společnost byl drtivý – sečteme-li občany zasažené plošnými čistkami s těmi, kteří na protest proti okupaci a normalizaci v prvních dvou letech po srpnu 1968 emigrovali, jedná se o bezmála tři čtvrtě milionu osob, připočteme-li i jejich rodinné příslušníky, bylo tímto zasaženo přes dva miliony lidí.⁸

Komunistické vedení znovu uzavřelo státní hranice a cestovalo se pouze za zvýšených bezpečnostních prověrek.

1.1.5. Obyvatelstvo v době normalizace

Opatření KSČ během rané normalizace vedla k rozdělení obyvatelstva. Jednotlivé společenské vrstvy měly k normalizačnímu stavu různé postoje. Vznikla nová vrstva privilegovaných, kterou tvořilo vedení strany a s ní i normalizační nomenklatura. Na zcela opačné straně se ocitli občané, které postihly normalizační čistky, a uprostřed stála většina občanů, tzv. mlčící většina. Protože za této situace přestávala hrát ideologie roli - režim netrval na tom, aby mu lidé věřili, stačilo, když plnili rituály, když se k němu veřejně přihlašovali – hlavním faktorem ve vztahu k obyvatelstvu byla orientace na konzumní společnost, historik Milan Otáhal v této souvislosti používá pojem „gulášový socialismus“. Jeho podstatou bylo zabezpečení jisté životní úrovně a sociálních jistot.⁹

⁷ Činátl: Jazyk normalizační moci In Bílek P., Činátlová B. *Tesilová kavalérie*, Příbram: Nakladatelství Pistorius a Olšanská. 2010 ISBN 978-80-87053-44-7, str. 28

⁸ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 205

⁹ Otáhal M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002. ISBN 80-7285-011-3, str. 59-62

Lidé se v době těchto represí pasivně smiřovali s režimem, zaháněli vzpomínky na pražské jaro díky ekonomickému růstu, nastoupil tzv. konzumní socialismus – lidé utíkali k náhražkovým aktivitám. Velkou vášní českého národa se stalo chataření. V roce 1968 měli lidé asi 130 000 chat, v roce 1981 už téměř čtvrt milionu.¹⁰

B. Loewenstein, který se zabýval mentalitou českého obyvatelstva za normalizace, upozorňoval, že mezi 50. lety a normalizací byly velké rozdíly v chování obyvatelstva – v 50. letech věřila v socialismus, pomáhala ho dobrovolně budovat – za normalizace převládl cynismus.¹¹

Václav Havel v dopisu tehdejšímu prezidentovi Gustavu Husákovi¹² popsal tehdejší atmosféru ve společnosti:

„...Ze strachu z případných následků se lidé účastní voleb, volí v nich navržené kandidáty a tváří se, jako by ten obřad považovali za skutečné volby; ze strachu o existenci, postavení a kariéru chodí na schůze, odhlasovávají tam vše, co mají, anebo aspoň mlčí; ze strachu provádějí různé ponižující sebekritiky a pokání a nepravdivě vyplňují spoustu ponižujících dotazníků; ze strachu, že je někdo udá, neprojevují veřejně a často ani v soukromí své skutečné názory. Ze strachu z možných existenčních ústrků, ze snahy vylepšit si své postavení a zalíbit se vyšším orgánům vyhlašují pracující ve většině případů své pracovní závazky; z týchž pohnutek zakládají dokonce mnohdy i brigády socialistické práce, vědouce dobře napřed, že jejich hlavním posláním bude, aby o nich bylo referováno v příslušných hlášeních nahoru. Ze strachu chodí lidé na různé oficiální oslavy, manifestace a průvody. Ze strachu, že jim bude znemožňována další

¹⁰ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 206

¹¹ Loewenstein B. článek „Od srpna k listopadu“, *Přítomnost*, roč.1. 1990 In Otáhal M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3, str. 63

¹² Tento dopis je považován za základní dokument československého disentu. Václav Havel se v něm snaží popsat atmosféru strachu, lhostejnosti, sobectví lidí v komunistické společnosti. In Havel V., *O lidskou identitu. Rozmluvy*. Praha: Nakladatelství Alexandra Tomského. 1990 ISBN 0 946352 04 6, str. 21

práce, hlásí se mnozí vědci a umělci k ideám, v něž ve skutečnosti nevěří, píší věci, které si nemyslí nebo o nichž vědí, že nejsou pravdou, vstupují do oficiálních organizací, účastní se práce, o jejíž hodnotě mají to nejhorší mínění, anebo sami oklešťují a deformují svá díla. Ze snahy zachránit sami sebe mnozí dokonce udávají na jiné, že dělali to, co sami dělali s nimi. (...) Tento systém existenčního nátlaku, dokonale obepínající celou společnost a každého občana, ať už jako konkrétní každodenní pohrůžka anebo jako všeobecná možnost, by ovšem nemohl úspěšně fungovat, kdyby neměl – přesně tak, jako ony překonané brutálnější formy nátlaku – své přirozené mocenské zázemí v té síle, která mu zajišťuje univerzalitu, komplexnost a moc: ve všudypřítomné a všemocné státní policii.“

Mocenskému vedení stačilo formální projevení loajality občanů, nikoli aktivní podpora. Kdo proti tomuto nastolenému pořádku nebojoval, mohl poměrně klidně - materiálně solidně zajištěn - v naší společnosti fungovat.

Vzhledem k mezinárodní i domácí situaci neměla většina obyvatel jiné východisko než přizpůsobit se danému statu quo. Přizpůsobili se, ale většina se s ním neztotožnila.

1.1.6. Cenzura médií v Československu v době normalizace

Cenzura v sovětských systémech obecně se týkala všeho, co bylo předmětem veřejné komunikace. Postihla periodické i neperiodické publikace, romány, divadelní hry, filmy, zprávy o katastrofách a povstáních, obsah televizních reportáží i seriálů.

Masová média byla jedním z nástrojů dosahování mocenských a politických cílů - pracovala na principu vydávání nepodstatného za podstatné a naopak, uměle vytvářela „události“, významné jevy naopak ignorovala, jako by se nestaly. Bylo přesně dáno, co sdělovat mohou či musí a jakým způsobem a co sdělovat nesmí.

Legislativní rámec pro fungování médií v období normalizace byl přijat na základě moskevského protokolu. Vedení strany se jím zavázalo dostat média pod svou kontrolu. Televize, rozhlas, film a tiskové agentury byly státně monopolními organizacemi, které

sice podléhaly státní správě, ve skutečnosti je ale řídily ústřední stranické orgány, které fungovaly jako orgány cenzurní.¹³

Na podzim roku 1968 byla legislativně obnovena cenzura a založen ÚTI, tedy Úřad pro tisk a informace, později vznikl ČÚTI, Český úřad pro tisk a informace (a SÚTI, Slovenský úřad pro tisk a informace). V sedmdesátých letech se soustředil na následnou kontrolu médií, zkoumal ideologická pochybení v mediálních obsazích.¹⁴

V normalizačním Československu se systém cenzury začal pozvolna „drolit“ v průběhu osmdesátých let. Mezi novináři a tvůrci panovala jakási latentní nechuť akceptovat ideové direktivy nařízené a kontrolované mocenským ústředím, která postupně začala přerůstat v opoziční postoj, který vyvrcholil během událostí v listopadu 1989.

1.1.7. Československá televize v době rané normalizace

Ani nejdůležitějšímu médiu v zemi se nevyhnul proces normalizace. V srpnu se ČST postavila proti okupaci a vysílala i poté, kdy televizní studia obsadili sovětsí vojáci, z improvizovaných pracovišť. V polovině roku 1969 začala i normalizace v ČST, byl dosazen nový ústřední ředitel Jan Zelenka. „Normalizační ředitel“ ČST Zelenka byl zároveň poslancem Federálního shromáždění a členem ÚV KSČ.¹⁵ Proběhla výměna

¹³ Havlíček D.: Veřejná informace v sovětských politických systémech, str. 119 In Köpplová B., Wolák R., *Česká média a česká společnost v 60. letech*, Jihlava: Radioservis. 2008 ISBN 978-80-86212-94-4, str. 119, str. 145-147

¹⁴ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 209

¹⁵ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 239

týmů televizních tvůrců a pracovníků. ČST byla instituce přímo řízená ústředním výborem KSČ.

Z ČST se v době normalizace díky „výrazně rostoucí sledovanosti stalo nejvlivnější médium“.¹⁶ Samozřejmě tomu odpovídala pozornost, kterou tomuto médiu stranické vedení věnovalo. Kromě programových změn a personálních čistek investovala ČST do výstavby nového sídla na Kavčích horách, bylo zahájeno vysílání druhého programu a následně barevné vysílání na obou programech.

Po nástupu Gustáva Husáka do funkce generálního tajemníka se televizní tvůrci jen neochotně angažovali dle komunistických pokynů.

V ČST vznikla Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti, ve které působili vojáci, zástupci Sboru národní bezpečnosti a ministerstva vnitra, pod jehož patronací vznikl například seriál o majoru Zemanovi.

Základním kamenem tvorby televizního programu byly tzv. ideově tematické plány, které schvalovala ideologická komise ÚV KSČ. Při programové tvorbě redakce ČST spolupracovaly přímo s ministerstvem vnitra i ministerstvem národní obrany. Sám Zelenka ČST nazval „centrální mocensko-politickou institucí“.¹⁷

Podle novinářky a historičky Jarmily Cysařové se ČST v době normalizace stala „jedním z nejmocnějších nástrojů ideologického působení na společnost i jednotlivce“.¹⁸

Každý předložený televizní scénář byl důkladně sledován, připomínkován, často musel být přepisován. Tuto funkci zastávali šéfredaktoři jednotlivých redakcí. Pečlivě zkoumali

¹⁶ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 238

¹⁷ Cysařová J., *Československá televize a politická moc 1953-1989*, In *Soudobé dějiny*, č.3-4, r.2002 In Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 240

¹⁸ Cysařová J., *Československá televize a politická moc 1953-1989*, In *Soudobé dějiny*, č.3-4, r.2002 In Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 240

minulost jednotlivých tvůrců, scénáristů a režisérů, jejich postoje k šedesátému osmému roku a předpokládaná herecká obsazení. Již hotové inscenace se po schvalovací projekci často vracely zpět k předělání, bývaly vystřihovány celé pasáže nebo se jednotlivé scény přetáčely.

1.1.8. Seriál: nositel ideologických vzorů

Televizní seriály se staly během 70. a 80. let základním stavebním prvkem programové skladby ČST a měly propagační a agitační funkci. Měly plnit ideově politické poslání.¹⁹ Prostřednictvím žánru televizních seriálů měl být divák obeznámen s určitými normami chování v socialistické společnosti a zároveň s tím, jaké postihy by mohly následovat, kdyby se eventuálně proti těmto normám postavil. Tento normativní charakter získaly seriály právě v době normalizace.²⁰ Zároveň se snažily postihnout co nejširší diváckou obec.

Televizní seriály zobrazující současnost byly zbavené negativních jevů a nabízely tak jakýsi idealizovaný obraz tehdejšího Československa. Hlavní postavy měly většinou působit jako vzor správného „socialistického chování“.

¹⁹ Bednařík, P., Dominik Š., Nemocnice na kraji města na začátku 21. století - dva pokusy o pokračování úspěšného televizního seriálu. In: Jirák, J.- Köpplová, B., ed. Média dvacet let poté, 1. vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-446-5, str. 111

²⁰ První televizní seriál *Rodina Bláhova* byl natočen v letech 1959 až 1960, poté *Tři chlapi v chalupě* v letech 1961-1963, třetí byl seriál *Eliška a její rod* z roku 1966. Zpočátku se vysílalo živě. Seriály byly z rodinného prostředí a měly komediální nádech. Uvádí Irena Reifová In Reifová, I., Bednařík P., Normalizační televizní seriál: socialistická konstrukce reality, Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, ISBN 0036 – 5351, str. 71

Seriálový žánr si získal masovou diváckou oblibu. Premiérové díly normalizačních seriálů dosahovaly sledovanosti 7 až 10 milionů diváků.²¹

ČST od té doby připravovala pravidelně každý rok několik televizních seriálů, které měly u diváků značný ohlas. Seriály tehdy dosahovaly sledovanosti 80 -90%.

1.1.8.1. Seriálový fenomén Dietl

Zřejmě nejpoblárnější autor československé seriály tvorby Jaroslav Dietl na počátku normalizace neprošel stranickými čistkami a byl nucen opustit ČST. Scénáře oblíbených seriálů pak psal jako externí spolupracovník ČST, nestraník, na zakázku. Svou normalizační seriálovou tvorbu zahájil seriálem *Dispečer* z roku 1971, dále *Nejmladší z rodu Hamrů*, který byl uveden k 30. výročí osvobození Československa Rudou armádou.²²

Nejpoblárnějším Dietlovým seriálem byla *Nemocnice na kraji města*, seriál sice nabízel idealizovanou podobu českého zdravotnictví, ale nebyl tak ideologicky zatížen jako například seriály *Muž na radnici* či *Okres na severu*.²³

²¹ Bednařík P., Reifová I., Obsahové proměny českého televizního seriálu v letech 1989-2009. In: Jiráková, J. - Köpplová, B. - Kasl Kollmannová, D., ed. *Média dvacet let poté*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-446-5., str. 149

²² Jedenáctidílný seriál zachycuje vývoj venkova počínaje obdobím těsně po válce, osídlováním pohraničí a konče polovinou sedmdesátých let. První díly seriálu se snaží vystihnout atmosféru kolektivizace vesnice jako rozporuplného procesu, který nebyl obecně kladně přijímán vlastníky půdy, nejen velkými sedláky, ale i maloročníky, kteří na své obdělávané půdě velmi lpěli. Vyústění v dalším vývoji seriálu vyznívá ve prospěch kolektivizace a zakládání družstev. Další díly seriálu, které se přibližují současnosti 70.let řeší běžné pracovní problémy v souvislosti s kariérou hlavního hrdiny Jana Hamra v podání Jaroslava Satoranského - stává se ředitelem velkého zemědělského podniku - a samozřejmě také jeho osobní život (rozvod s první ženou, matčino úmrtí) až k závěrečnému happyendu v posledním dílu v podobě setkání se ztracenou láskou z mladých let.

²³ *Muž na radnici* patří k seriálům mapujícím problémy v komunální oblasti. Hlavní hrdina – předseda Městského národního výboru ve fiktivním městě Kunštátu J.Bavor (Z.Buchvaldek) je vzorem socialistického hrdiny s velkými plány, které se mu navzdory různým překážkám daří

Seriály měly přinášet divákům možnost nahlédnout do života socialistického Československa. Mohli sledovat seriály z oblasti zemědělství (*Plechová kavalérie*), železnice (*Dynastie Nováků*), školství (*My všichni školou povinni*), armády (*Chlapci a chlapi*) či kriminalistiky (*Malý pitaval z velkého města*).²⁴

1.1.8.2. Nový trend v seriálové tvorbě: televizní román

Seriálový trend televizních románů na pokračování odstartovala Galsworthyho *Sága rodu Forsythů* natočená v polovině 60. let pro britskou BBC. Televizní dílo mělo velký mezinárodní úspěch, sledovanost byla obrovská na Západě i ve východním bloku. Seriál o 26 dílech byl oproti předchozím seriálům složeným obvykle ze samostatných epizod originální v tom, že epizody na sebe navazovaly a nutily diváky sledovat celý seriál kontinuálně. Při vysílání se vyprazdňovaly ulice, měnily se časy divadelních představení i bohoslužeb. Právě *Sága rodu Forsythů* Československá televize odvysílala v roce 1969 jako vůbec první zahraniční seriál. Podoba tohoto seriálu – žánr televizního románu na

realizovat. Například rozhoduje o zbourání historického jádra města a o jeho nahrazení novou zástavbou s typickou architekturou 70.let. Souběžně řeší své rodinné problémy (úmrtí ženy, nová svatba, rozvod, starosti s dcerou) apod. Určitý protipól kladného neživotného hrdiny tvoří postava jeho zástupce v podání Josefa Bláhy. Jeho postava má odlehčovat vážnost a důstojnost Bavora. Podobné schéma J.Dietl použil v seriálu *Nemocnice na kraji města* (kladnou, vážnou postavu primáře Sovy doplňuje svérázný glosátor dr. Strossmayer). Třináctidílný seriál *Okres na severu* je dalším ze seriálů, jejichž cílem bylo zmapování tehdejší československé společnosti – zaměřuje se na oblast činnosti stranického aparátu KSČ, ve stranických výborech a sekretariátech. Příběhy ze života spolu s hereckým obsazením zajistilo seriálu ve své době opět velkou sledovanost. Seriál věrně ukazuje, v čem se projevovala tehdejší vedoucí úloha strany: KSČ zasahovala prakticky do všech oblastí lidského konání, nic ve společnosti se neudálo, aniž by nebylo odsouhlaseno či posvěceno stranou.

²⁴ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 242

pokračování či televizní rodinné ságy – inspiroval režiséra Františka Filipa a scenáristu Otto Zelenku k vytvoření jednoho z nejoblíbenějších seriálů, *Sňatků z rozumu*, jakožto prvního seriálu točeného filmovou technologií. Děj seriálu se odehrával v 19. století a zobrazoval historii podnikatelských rodin Nedobylů a Bornů na pozadí historických událostí.

Otto Zelenka řekl o době natáčení: „Scénáře se psaly samozřejmě dávno před nějakým „pražským jarem“ a točit se taky začalo před srpnem 1968. Vůbec se tedy nedá tvrdit, že by nějaké situace nebo dialogy vycházely z konkrétní politické situace roku 1968. Naopak, všechno bylo podle Neffovy předlohy, ale právě to národní obrození a všechny ty řeči o porobě, o svobodě, o národu jako takovém daly všemu nový smysl. Najednou bylo všechno navýsost aktuální, diváci si z toho vybírali slova, věty, citace, odstavce a každý věřil, nebo to spíš tak chtěl slyšet, že to bylo s tím záměrem už napsané.“²⁵

1.1.8.3. Žena za pultem: normalizační soap opera

Seriál *Žena za pultem* sledoval osudy prodavačky Anny Holubové a dalších pracovníků prodejny. Prodavačka Anna měla ztělesňovat ideál socialistické ženy, uvědomělé k celé společnosti a laskavé ke svému okolí.

Zatímco Dietlovy seriály *Nejmladší z rodu Hamrů*, *Muž na radnici* nebo *Sequensových Třicet případů Majora Zemana* byly kritikou přijaty dobře, Dietlovu *Ženu za pultem* kritika ztrhala pro „scénáristické a dramaturgické chyby“: „Viděli jsme tedy dvanáctidílný seriál historek – a jednu nedůsledně vystavěnou inscenaci. A pokud se historek týká – měli jsme dojem, že byly trochu až zbytečně sladkobolné...“²⁶

Stejně jako mnoho dalších i divačka Pavla Rašková z Valašského Meziříčí do redakce napsala nesouhlasné vyjádření:

²⁵ Česká televize (online). 2011. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/899200-snatky-z-rozumu/>

²⁶ Článek v *Rudém právu*, březen 1978. In Škápíková, J., Houser, J., Hofman I., *Vzpomínáte? Takoví jsme byli: 70.léta*. Praha: Nakladatelství XYZ. 2009, ISBN 978-80-87021-57-6, str. 22

„Nevím, jak si soudruzi v Rudém právu představují práci žen, prodavaček a pokladních ze samoobsluhy, ale tak, jak ji líčil seriál, rozhodně vypadá, a ještě někdy hůř. Myslím co do těžké práce. My si v té naší samoobsluze za Aničkou stojíme, je to jedna z nás!“

Redakce RP měla poslední slovo, podle které by divák neměl zapomínat, že *„kvalita jednotlivých složek uměleckého díla dává kvalitu celkovou, o níž by mělo všem zúčastněným – autorům i divákům – jít. A nejde jen o kvalitu uměleckou, ale i o to, jak se seriálu daří působit na diváky po stránce ideové, zda-li je schopen a ochoten ztotožnit se s ideovými postoji hrdinů, a hlavně zda je chce následovat.“*²⁷

1.1.8.4. Major Zeman: „krimipropaganda“

Seriál *Třicet případů Majora Zemana* měl být detektivním seriálem o historii československého komunistického bezpečnostního sboru. Dodnes vyvolává u diváků rozporuplné reakce. Jeho zastánci tvrdí, že je v něm politika obsažena ve stejné míře jako ve všech ostatních dobových seriálech. Podle Daniela Růžičky se ale z běžné seriálové produkce normalizačních let vymyká: *„Z původně zamýšleného cyklu kriminalistických případů byl vytvořen propagandistický seriál, který slovy dobové noticky, dokumentuje dramatický třídní zápas o vybudování socialismu v naší zemi za třicet let. V jednotlivých dílech proto nejsou stíháni pachatelé kriminální trestné činnosti v pravém slova smyslu, ale především odpůrci komunistického režimu, ať již skuteční či režimem takto označovaní.“*²⁸

Jednotlivé díly tak zobrazují příběhy některých účastníků tzv. třetího odboje. Například se jedná o bratry Mašíny, jejichž případ dodnes vyvolává kontroverzní reakce. Seriál mnohdy účelově překrucuje poválečné dějiny a tvrdí, že všechny kroky mocenského vedení po roce 1948 byly „čestné, poctivé a nevyhnutelné“.

Seriál připravila Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize ve spolupráci s Tiskovým odborem sekretariátu ministra vnitra ČSSR. Natočil ho Jiří

²⁷ Tamtéž

²⁸ Růžička, D., Major Zeman: propaganda nebo krimi, Praha: Práh. 2005 ISBN 80-7252-118-7, str. 7

Sequens a do hlavní role obsadil Vladimíra Brabce. Major Zeman se se svými třiceti díly stal největším projektem ČST a objevilo se v něm mnoho oblíbených českých herců. Příběhy o majoru Zemanovi se staly jakýmsi fenoménem československé detektivky.

1.2. Každodennost a televize

Každodenní život běžných občanů, ať už v době normalizace či v době současné, je jedním z klíčů, jak pochopit historické souvislosti v obou dobách, postoje a chování lidí apod. Otázky, jak lidé žili své životy tenkrát a co je dnes jinak, jak jedli, spali, pracovali, hledali byty apod., jak se dnes změnil rodinný život, jak vychovávají děti apod. mohou pomoci uvést do kontextu i každodenní činnosti jako sledování televize a televizních seriálů.

1.2.1. Pojem každodennost

Pojem každodennost se používá v různých vědních disciplínách od konce 70. let 20. století. Teorie každodennosti, všedního dne, vychází ze dvou základních konceptů. Jednak jde o analýzu „struktur životního světa“ Alfréda Schütze, jednak o „pohled vycházející ze společensko-politické analýzy pozdně kapitalistické konzumní

společnosti, jak ji představil Henri Lefebvre.“²⁹ Právě Schützovo dílo zpopularizovali sociologové Peter L. Berger a Thomas Luckmann.

Carola Lippová shrnula jednotlivá vymezení pojmu „všední den“³⁰:

1. všední den (Alltag) jako protiklad „dne svátečního“
2. všední den jako rodinný všední den, tedy jako specifická privátní sféra
3. všední den jako všední pracovní den – tedy ta část dne, která probíhá mimo domov, jejíž požadavky stojí v protikladu k volnému času
4. všední den jako to, co se opakuje, jako rutinní konání v protikladu k jedinečnému, tomu, co se stává pouze výjimečně, všední den je v tomto pojetí proto často chápán jako „život mas“, jako protiklad života prominentních osobností
5. všední den při pohledu z rozdílných perspektiv – pro jednotlivce znamená např. svatba, narození, nemoc nebo smrt zvláštní událost v životě, z pohledu celé společnosti a politických dějin charakterizují tyto události všedního dne lidí a společnosti
6. všední den jako místo zkušenosti (Ort der Erfahrung), které je ovlivněno specifickými formami vnímání, spontánním, nereflektovaným prožíváním, a zná specifické, ke zkušenosti vztážené a ritualizované vzory interpretací a chování

1.2.2. Každodennost v době normalizační

²⁹ Vaněk M., *Mocní a bezmocní: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor, 2006 ISBN 80-7260-161-X, str. 105-107

³⁰ Vaněk M., *Mocní a bezmocní: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor, 2006 ISBN 80-7260-161-X, str. 105-106

Zárukou zvláštní stability komunistického systému bylo zajištění blahobytu občanů jako „symbolu životního naplnění“ výměnou za utlumení zájmu o politiku a možnosti existence jiných politických i ekonomických systémů.

Květa Jechová v knize Lidé Charty 77 hovoří o tom, že „společenská smlouva reálného socialismu usměrňovala lidi do soukromé sféry. Svobodu cestování do světa nahrazoval rozvoj automobilismu, rozmach chalupářství a chataření.

Svobodu podnikání nahradilo melouchaření a úplatkářství.“³¹

Fenoménu chalupářství se týká článek ze září roku 1976 v Rudém právu³² - jednalo se o kritiku filmu Na samotě u lesa - upozorňoval kromě jiného čtenáře na to, aby si dávali pozor na „snobský“ či maloměšťácký styl v chataření.

³¹ Jechová K. Lidé Charty 77, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003 ISBN 80-7285-031-8 In Vaněk M., *Mocní a bezmocní: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor, 2006 ISBN 80-7260-161-X, str. 130

³² Článek ze září 1976 v Rudém právu je zmíněn v knize: Škápíková J., Houser J., Hofman I., *Vzpomínáte? Takoví jsme byli: 70. léta*. Praha: Nakladatelství XYZ. 2009 ISBN 978-80-87021-57-6, str. 236: „Chalupářství však v sobě skrývá také čertovo kopýtko maloměšťáckého nebezpečí. Ve filmu to vidíme na postavě manželů Zvonových. Onen „pan otec“, vlastník rekreačního bývalého mlýna, si dokonce nezapomene poprášit kšiltovku, aby vypadal mlynářsky. To už je snobismus, fráze, póza. A ona snaha po majetku, po vlastnictví soukromé chalupy, která vede hodně neurvale k tomu, zbavit se přežívajícího a překážejícího starého majitele stůj co stůj až bezohledně a nelidsky, neobohacuje člověka, nýbrž právě naopak probouzí v něm nejošklivější maloměšťácké pudy a představy.“

Revoluční odborové hnutí čili ROH pečovalo o občany po vykonání „poctivé práce“ po stránce fyzické i duševní. Občané se díky němu věnovali sportovním i kulturním aktivitám, jezdili se rekreovat, organizovaly se tzv. svozy, tedy organizované autobusové zájezdy do divadel, prohlídky hradů a zámků apod. Pro socialistickou mládež byly organizovány pionýrské tábory.

1.2.3. Sídlištní kultura a „parádní obyvák s TV“

Symbolem normalizační doby a téměř synonymem „socialistického způsobu života“ se stal kromě chataření i tzv. sídlištní životní styl spojený s charakteristickou tzv. sídlištní kulturou čili spotřební kulturou 70. let. Tímto jevem se podrobně zabýval kolektiv autorů v knize Husákovo 3+1.

„Masová výstavba panelových sídlišť a typizovaných rodinných interiérů husákovského 3+1 představuje specifický fenomén, vycházející z konkrétní politické situace a komunistické ideologie normalizačního období Československa.“³³

Právě tato sídlištní či bytová kultura 70. let³⁴ ve stylu jakéhosi „socialistického futurismu“ je vnímána obecně jako šedivé období „estetiky každodennosti“. Zároveň v sobě nesou výpověď o lidech a společnosti normalizační doby.³⁵

³³ Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4, str. 6-7

³⁴ C.Říha srovnává kulturu tzv. socialistických sídlišť s dnešními tzv. satelitními městečky: „Dnes oblíbená tzv. satelitní městečka, sídliště soliterních rodinných domků, která se masově rozrůstají na okrajích měst či za jeho hranicemi, si vysloužila označení „paneláky naležato.“ In V čem je panelák kamarád. Kvantitativní ohledy kvalit české panelákové výstavby 70. let in Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4 str. 28

³⁵ pojem používá L. Hubatová-Vacková, *Interiér panelového bytu: lidový sloh 70. let, jeho zrna i plevy* in Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4, str. 116

Za normalizace se standardním bytem stává právě byt 3+1 o typové výměře 74metrů užitné plochy. Zároveň musí splnit zásady socialistického bydlení, které je založeno na rovnosti všech občanů, na vytvoření stejných podmínek v oblasti „práce, bydlení, rekreace, zábavy, vzdělání a výchovy pro všechny“. ³⁶

Okolo socialistického člověka se měl vytvořit „tlumený, kultivovaný spotřební svět“, jehož estetika se odráží v jednoduchých, prostých tvarech budov i předmětů. „Tento střední životní sloh v nové vznikající panelové zástavbě byl nazýván ‚novým lidovým životním slohem‘.“ ³⁷

V době, kdy levicoví intelektuálové jako Jean Baudrillard obviňovali západní společnost z konzumerismu, sovětští teoretikové naopak vyzývali lid, aby nekriticky nepropadal spotřební nabídce a tzv. věcismu, tedy socialistickému ekvivalentu pro pojem konzumerismu, který je „v rozporu s komunistickým ideálem člověka“. ³⁸

Bytová kultura se ale mnohdy vzdálila těmto ideálům. Útulnost panelákového bytu či rodinného domku dotvářely trofeje, které „simulovaly venkovskou rustikalitu anebo jakási zámecká sídla. Tak se mnohé rodiny „dopracovali“ k bytovému stylu, který komunističtí ideologové odsuzovali jako „maloměšťácký pseudostyl, který je líhni kýče, levné nádhery, pitvorných a groteskních forem budících falešné naděje a iluze“. ³⁹ Dobové statistiky uvádějí, že 77% respondentů označilo jako prvořadou místnost domácnosti jejich obývací pokoj. „Parádní obývací pokoj s televizorem“ se stal jakýmsi ukazatelem úrovně domácnosti husákovské doby a pozvání na „televizní večer“ bylo jedním z nejčastějších způsobů návštěv.

³⁶ Koukalová Š., *Hromadná bytová výstavba 70. let v severních Čechách* in Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4, str. 80

³⁷ Hubatová-Vacková L., *Interiér panelového bytu: lidový sloh 70. let, jeho zrna i plevy* in Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4, str. 96-7

³⁸ Tamtéž

³⁹ Lada Hubatová-Vacková ve své stati cituje Karla Honzíka a jeho článek „Co je životní sloh“ in Lada Hubatová-Vacková. *Interiér panelového bytu: lidový sloh 70. let, jeho zrna i plevy* in Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4, str. 108-109

Pokoj s televizorem měl daný reprezentativní charakter, v mnoha domácnostech měl standardní podobu – „skříňová stěna, čalouněná sedací souprava a konferenční stůl“.

40

⁴⁰ Tamtéž

1.3. Doba porevoluční

1.3.1. Rok 1989 : zlomový rok č.2

Když si v lednu 1989 chtěly občanské iniciativy a opozice poklidně připomenout dvacáté výročí od sebeupálení Jana Palacha na protest proti rezignaci společnosti, režim proti akci tvrdě zakročil. To vyvolalo zlom v chování obyvatelstva v podobě řady protestů a demonstrací, největších od roku 1969. Během tzv. Palachova týdne se jich účastnilo tisíce lidí, bez ohledu na policejní zásahy a zatýkání. Opozice v červnu 1989 zveřejnila petici Několic vět, v níž požadovala „propuštění politických vězňů i svobodu shromažďování a projevu“, do podzimu ji podepsalo asi 40 000 lidí. A „vyčerpaný normalizační režim dospěl ke dnu svých možností“. ⁴¹

Do čela masových protestů v listopadu se postavilo Občanské fórum, jehož první vystoupení se konalo v budově Melantrichu na Václavském náměstí. Z balkónu oslovil stotisícové publikum budoucí prezident Václav Havel. Občanské fórum se snažilo získat přístup do médií. Zpočátku to bylo prostřednictvím deníku Informační servis, rozhlasové stanice Hvězda apod. Začalo postupné osvobozování médií z područí komunistické moci. Souběžně odstartovaly rozsáhlé společensko-politické reformy, které obrátily vývoj Československa o sto osmdesát stupňů.

Na pád režimu mělo i přímou úměrou vliv chování a postoj obyvatelstva a vztah k normalizačním poměrům. Lidé se účastnili demonstrací, podepisovali petice, ale také se aktivizovala tzv. šedá zóna. Lidé se přestávali bát a dávali otevřeně najevo svou nespokojenost. Cílem mělo být vytvoření základů občanské společnosti, která byla během uplynulých dvaceti let potlačena, zrovnoprávnění všech občanů, demokratizace státu a sblížení občanů se státem, normalizace společenského života, tedy podporou drobného soukromého podnikání a péče o životní prostředí. ⁴²

⁴¹ z interview s Rádiem Svobodná Evropa 15. července 1989, pís.záznam, AÚSD, sbírka RFE in Otáhal. *Studenti a komunistická moc v českých zemích*, Praha: Nakladatelství Dokořán. 2003 ISBN 80-86569-52-7, str. 122

⁴² Otáhal, M., *Opozice, moc, společnost 1969-1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1994. ISBN 80-85800-12-8, str. 64

Svobodné volby se měly stát hlavním prostředkem k odstranění stávajícího režimu a otevřením cesty k postupné demokratizaci všech oblastí veřejného a společenského života.

Nejdříve byl jednomyslně zvolen před televizními kamerami prezidentem republiky Václav Havel ve veřejném hlasování, „postupně byla reorganizována česká a slovenská vláda, v nichž Občanské fórum získalo převahu. Parlamentní volby v červnu 1990, které představovaly jakýsi plebiscit, přinesly přesvědčivé vítězství OF a VPN⁴³, takže měly výraznou převahu i v zákonodárných sborech. Tím skončila první etapa revoluce, období přebírání moci z rukou komunistické strany demokratickými silami, reprezentovanými Občanským fórem a Veřejností proti násilí a nastala fáze transformace politického a ekonomického systému, která byla neméně složitá.“⁴⁴

1.3.2. Mediální systém po roce 1989

Spolu s dalšími reformami odstartovala reforma mediálního systému. Znamenala zrušení sovětského modelu řízení médií. Média byla postupně odstátněna, nastal proces jejich liberalizace, zbavování se závislosti na státu. Vytvořila se nová mediální legislativa, která v první řadě zajistila oddělení médií od státu a jejich osamostatnění od vlivu státního a stranického aparátu komunistické strany.

Svoboda projevu a právo na informace bylo zakotveno v Listině základních práv a svobod, č. 17. Cenzura byla zákonem označena jako nepřípustná (zákon č.86/1990 Sb.) a byl zrušen Federální úřad pro tisk a informace. Tzv. malý kompetenční zákon (č.136/1991 Sb.) o „rozdělení působnosti mezi ČSFR a ČR a SR ve věcech tisku a jiných informačních prostředků“ umožnil vznik „národních médií, v ČR tedy České televize (ČT), Českého rozhlasu (ČRo) a ČTK, na Slovensku Slovenskej televízie, Slovenského rozhlasu a Tlačovej agentury Slovenskej republiky (TASR).“⁴⁵

⁴³ Veřejnost proti násilí, pozn.aut.

⁴⁴ Otáhal, M., *Opozice, moc, společnost 1969-1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1994. ISBN 80-85800-12-8, str. 64 a 119

⁴⁵ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 256-261

Díky zákonu o provozování rozhlasového a televizního vysílání (zákon č.468/1991 Sb.), který upravoval fungování elektronických médií v ČSFR, mohlo začít udělování licencí k vysílání, soukromí vlastníci tak mohli vstoupit do mediálního prostoru. V roce 1991 byl schválen zákon o České televizi (zákon č. 483/1991 Sb.).⁴⁶

První úspěšná televizní stanice byla soukromá televizní stanice Premiéra, která získala „licenci pro provozování regionálního televizního vysílání“ v listopadu 1992, tedy měsíc před rozpadem ČSFR. V únoru byla udělena celoplošná licence společnosti CET 21 pro budoucí TV Nova, která začala vysílat o rok později jako první celoplošná soukromá televize (a to v celé východní Evropě). Začala ovlivňovat českou mediální scénu. Česká média se „zvolna, ale vytrvale přibližovala vzorům západního světa“, televizi i rozhlas formoval trend „zezábavňování“.⁴⁷

1.3.3. Společnost v době porevoluční

Objektivně zmapovat dobu po roce 1989 a společnost současnou je poměrně těžké. Je jisté, že jsme s tímto obdobím natolik spjati, že nám chybí odstup pro nezávislé zhodnocení soudobých dějin a nelze se tedy vyhnout určité míře zkreslení. Zároveň je nezbytné pro můj výzkum vystihnout alespoň částečně společensko-politický kontext, který určuje dobu, ve které respondentky žijí a určitým způsobem ji vnímají. Stejně tak je tento kontext determinující pro vývoj populární kultury po roce 1989 a jejího vnímání publikem. Historik Miroslav Vaněk zabývající se moderními českými dějinami upozorňuje na určitou míru zkreslení při výkladu normalizační doby po roce 1989 v rozhovoru pro deník Právo: *„Před rokem 1989 se soudobé dějiny nezkoumaly, po převratu byla potřeba to zvrátit. Přirozenou cestou se vynořila skupina historiků jednak z prostředí disentu a také z exilu. Logicky akcentovali opozici a některé z nich zajímal i mechanismus ovládnutí komunistické strany. Ale badatelé z obou těchto táborů měli velmi malé sepětí*

⁴⁶ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. 257

⁴⁷ Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20. století*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-698-8, str. Končelík, str. 261

s realitou společenského dění za normalizace, což vedlo k zjednodušení a předsudkům. A podobný proces jako mezi historiky se udál mezi publicisty.“⁴⁸

Ve společnosti se šířily antikomunistické nálady.⁴⁹ Lidé se vymezovali vůči bývalým členům komunistické strany. Vztahy ve společnosti se ještě více vyostřovaly např. díky dokumentům zveřejňujícím seznamy spolupracovníků minulého režimu (Cibulkovy seznamy). Kromě toho mladší generace, které nezažily na vlastní kůži období normalizace, i za pomoci médií čím dál méně chápaly postoje svých rodičů za normalizace.

Alena Fialová, která se ve své stati⁵⁰ zabývá zobrazením polistopadových poměrů v literatuře po roce 1989, si všímá skeptického vidění nové reality jakožto marného boje proti starým pořádkům, např. často používané postavy bývalých komunistů, kteří se v novém režimu opět dostávají k moci a k penězům, což jim „usnadňuje majetek získaný nelegálně v období reálného socialismu, postupující zklamání ‚revolučních nadějí‘ či postupné rezignace.

Autoři v polistopadové próze vnímají i jako jedno z největších nebezpečí této doby rostoucí vliv médií, snadnou manipulovatelnost mas a bulvarizaci, spojenou s mocí peněz, konzumním životem a rozmachem reklamy.

Petra Dominková ve své stati rozebírá situaci české polistopadové kinematografie a jak je v ní zobrazena současná doba.⁵¹ Pozitivní aspekty nové doby – „možnost cestování,

⁴⁸ Miroslav Vaněk v rozhovoru „*Pasivita není morálním selháním*“ se Zbyňkem Vlasákem v příloze Salon, Právo, 5. května 2011

⁴⁹ antikomunistickými náladami v současné společnosti se ve svých esejích zabývá filozof Václav Bělohradský, viz např. článek „Proč nejsem antikomunistou“, Právo, příloha Salon 18. červenec 2009

⁵⁰ Fialová, A. Příběhy transformace: Obrazy revoluce, demokracie a kapitalismu v české polistopadové próze. In Gjuríčová, A., Kopeček, M. Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Paseka Praha. 2008, ISBN 978-80-7185-876-8, str. 166-167

⁵¹ Dominková, P., „Máme demograpiu, ne?“ Současnost v české kinematografii po roce 1989 in Gjuríčová, A., Kopeček, M. Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Paseka Praha. 2008

podnikání, svoboda projevu apod.“ se dnes vnímají už spíše jako samozřejmost, a tak se hledají spíše „negativa pozitiv“: „můžeme cestovat, ale nemáme peníze a neznáme jazyky; můžeme podnikat, ale nevíme jak a podvodníci na nás čekají na každém kroku; máme svobodu projevu, ale také strach, „že se to obrátí“ a „i stěny mají uši“.

A na negativa se poukazuje naopak často: rostoucí nezaměstnanost, bezdomovectví, zdražování apod. ‘

Lenka Žižková v rozhovoru o bytové kultuře 70. let zajímavě porovnává životní styl v době normalizace a v době současné:

„Sovětská okupace a politické události po srpnu 1968 měly na tehdejší československou společnost obrovský a neblahý destruktivní vliv. Někteří lidé se poté uchýlovali k emigraci, ale tady se začal šířit mor lidské apatie. Zpočátku se člověk bouřil, nechtěl, nesouhlasil, ale politická a společenská smyčka se pomalu, ale jistě utahovala – pak člověk přestal určité věci vidět a začal se soustřeďovat jenom na svůj život, svůj dům, svůj byt, zahrádku, svoji chatu, prostě najednou to všechno ostatní odstříhl. Propast mezi životem soukromým a veřejným byla velká. Ale těžko říct, zda je životní styl dneška o moc jiný. Dnes je politicky orientovaná a angažovaná jenom poměrně úzká společenská vrstva, jinak jsou rodiny opět uzavřené. Mnozí se domnívali, že po roce 1989 přestanou lidé jezdit na chalupy a na chaty, začnou se věnovat věcem veřejným, budou jezdit za poznáním do ciziny. Ale to okouzlení novými možnostmi trvalo jen několik let, dnes mají zase všichni chatičky a chaloupky.“⁵²

1.3.4. Polistopadová doba a televizní seriál

Po listopadu 1989 nastaly určité rozpaky v oblasti seriálové tvorby. Debatovalo se o roli seriálů v období normalizace, o míře jejich angažovanosti, tvůrci se v onom

ISBN 978-80-7185-876-8, str. 176-177

⁵² Z rozhovoru s Lenkou Žižkovou o bytové kultuře 70.let aneb o životě na sídlišti (Jindra Tichá) In Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-86863-21-4

„polistopadovém vakuu“ snažili najít cesty, jak navázat v tvorbě seriálů po roce 1989. Ke slovu se dostali tvůrci, kteří byli v minulém režimu „zakázáni“ či jejichž díla byla v „trezoru“.

Začátkem devadesátých let zaplavil vysílání bezpočet televizních děl zejména americké produkce jako seriály *Dynastie*, *Dallas*, *Beverly Hills 90210* apod. či latinsko-americké telenovely jako *Manuela* apod. Záhy se ale diváci začali vracet ke starším seriálům ČST. Martin Franc, který se zabývá fenoménem nostalgie po normalizaci po roce 1989, se ve své stati snaží vysvětlit, z jakého důvodů se krátce po převratu začaly televizní stanice vracet k normalizačním seriálům a zařazovaly je do vysílání (s poměrně vysokou sledovaností):

„Listopad 1989 znamenal v programové skladbě Československé televize velký přelom, nicméně již na začátku 90. let se jasně ukazovalo, že dlouhodobě není pro televizi únosné vzdát se archivních pořadů mimo jiné i z finančních důvodů. Zároveň se také projevovalo, že divákům řada formátů zábavných pořadů normalizační televize vyhovovala a žádali jejich návrat na obrazovky, zejména poté, co se nasytili

komerční americké produkce. (...) Spor o vztah ke konzumní televizní zábavě normalizačního období se však ani tak netýkal různých pořadů estrádního typu, v nichž se jen minimálně objevovaly přímé prvky ideologie, ale probíhal především na poli dalšího nesmírně diváky oblíbeného žánru – televizního seriálu.“⁵³

TV Nova zpočátku sázela na pořady dovážené z USA a vlastní estrádní pořady, TV Premiéra začala postupně reprízovat staré normalizační seriály např. Inženýrskou odyseu. Česká televize začala opatrně reprízovat normalizační seriály v jiných než hlavních sledovacích časech. Od druhé poloviny 90. let už repríz normalizačních seriálů přibývalo.

Dalo by se hovořit o jakémsi retro-kultu normalizačních seriálů, mezi jejichž příznivce patří i mladší generace, která v době normalizace ještě nebyla na světě. V jejich případě se jedná spíše o jistý druh recese. Pro některé diváky se normalizační seriály staly symbolem nostalgie po minulém režimu.

⁵³ Franc M., Ostalgie v Čechách, In Gjuričová, A., Kopeček, M. Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Paseka Praha. 2008, ISBN 978-80-7185-876-8, str. 196-202

Největší polemiky a diskuse se vedly ohledně uvedení seriálu *Třicet případů majora Zemana*. Uvedením tohoto seriálu na obrazovkách ČT v roce 1999 se například cítili dotčení političtí vězni. Ovšem většina diváků tento za minulého režimu populární seriál vnímala jako cyklus napínavých detektivních příběhů. Od té doby seriál běžel ještě dvakrát na Primě. Také televize Barrandov, která v současné době reprizuje staré seriály i filmy, odvysílala tento seriál.⁵⁴

Kromě velkého diváckého zájmu, který měl různé motivace, to vyvolalo i diskuse, zda-li se společnost již vyrovnala se svou totalitní minulostí a zda-li nemůže po letech manipulovat svým ideologickým obsahem.

V dalším reprízovaném normalizačním seriálu *Žena za pultem* bylo problematické obsazení hlavní hrdinky, prodavačky Anny Holubové, Jiřinou Švorcovou, která jakožto bývalá předsedkyně Svazu českých dramatických umělců, členka ÚV KSČ a až do doby nedávného úmrtí příznivkyně komunistické strany, byla trnem v oku mnoha odpůrcům bývalého režimu. Oba tyto reprízované seriály měly velkou sledovanost.

Zájem o normalizační seriály je podle Martina France diváky spojován s jejich „řemeslnou kvalitou“ a především „vynikajícími hereckými výkony“, „poklidnou atmosférou“ a zájmem „o malého člověka“. Diváci zřejmě sledují normalizační seriály jako připomínku jejich mládí.

Rostoucí zájem o archivní pořady Československé televize z dob normalizace, který vyplývá zřejmě i z jisté „únavy z komerční produkce zejména americké provenience“ a „z příchuti mírně zakázaného ovoce“, lze považovat úspěch čtyřadvacetihodinového retrovysílání na druhém programu České televize, které proběhlo v roce 1999 k 10. výročí sametové revoluce.⁵⁵

⁵⁴ Franc M., *Ostalgie v Čechách*, In Gjuríčová, A., Kopeček, M. Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Paseka Praha. 2008, ISBN 978-80-7185-876-8, str. 197-202

⁵⁵ Franc M., *Ostalgie v Čechách*, In Gjuríčová, A., Kopeček, M. Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Paseka Praha. 2008, ISBN 978-80-7185-876-8, str. 197-202

V době normalizace byl natočen jeden z našich nejoblíbenějších seriálů Nemocnice na kraji města (1977) v režii Jaroslava Dudka podle scénáře Jaroslava Dietla, z prostředí ortopedického oddělení nemocnice. Právě tento seriál označily respondentky jako nejoblíbenější seriál z doby 70. a 80. let. Původně třináctidílný seriál byl ve své době natolik populární, že si diváci v roce 1981 vynutili další pokračování v podobě sedmi dílů Nemocnice na kraji města II.

Dietl rozepsal seriál z nemocničního prostředí, ve kterém se proplétaly i osudy hlavních hrdinů primáře Sovy (Ladislav Chudík), lékaře Blažeje (Josef Abrhám), doktora Štrosmajera (Miloš Kopecký), vrchní sestry Huňkové (Iva Janžurová) nebo záporné postavy doktora Cvacha (Josef Vinklář) a dalších. Dodnes jsou divačky schopné citovat „hlášky z tohoto seriálu“ a znají jménem všechny postavy.

Nemocnice na kraji města po dvaceti letech (2003, režie Hynek Bočan, scénář Petr Zikmund) navázala na předchozí dvě Dietlovy série, nové díly zastihly představitele původních rolí o dvacet let starší, společenské poměry se změnily, vyrostly jejich děti. První díl sledovalo rekordní 4 miliony diváků, postupně jich ale ubývalo. Seriál podle kritiků i diváků nedosahoval takových kvalit jako předchozí série.

TV Nova začala vysílat další současný seriál z nemocničního prostředí Ordinance v růžové zahradě. Od září 2005 do prosince 2007 odvysílala TV Nova 5 sérií první řady seriálu o 194 epizodách, druhá řada vysílaná od ledna 2008 do června 2009 měla 124 epizod, dále se pokračuje. Jedná se seriál z prostředí gynekologického a porodnického oddělení, vypráví epizodní příběhy pacientek, ale zejména se zde řeší vztahy, lásky, nevěry, profesní problémy apod. Ordinance získala několik různých diváckých cen a popularita jejich hereckých představitelů stoupala.

1.3.4.1. „Polistopadové rozpaky v českém televizním seriálu“

Po listopadu 1989 nastaly určité rozpaky v oblasti seriálové tvorby. Tvůrci v onom polistopadovém vakuu hledali cesty, jak navázat v seriálové tvorbě v porevoluční době. Byla realizována díla tvůrců, kteří byli v minulém režimu zakázáni či v „trezoru“. To se týkalo například Josefa Škvoreckého, který se na počátku devadesátých let představil seriály *Hříchy pro pátera Knoxe* z roku 1992 a povídkovým seriálem *Prima sezóna* z roku 1994. Dále vznikaly seriály zobrazující osudy našich emigrantů či disidentů například seriál *Konec velkých prázdnin* o složitých osudech emigrantů tvůrců Pavla Kohouta a Jeleny Mašínové. Objevil se například seriál *Hotel Herbich* (1992), který se snažil zachytit období krátce po sametové revoluci, kdy se řešily restituce majetku zabavených komunistickým režimem, odchody nomenklaturních kádrů, návraty emigrantů, lustrace apod., dále seriál *Přítelkyně z domu smutku* (1992, Hynek Bočan), který se odehrává v prostředí ženské věznice, kam se dostává spisovatelka Marta kvůli svým knihám vydaným za minulého režimu. Jedná se o autobiografický příběh spisovatelky Evy Kantůrkové. Seriál *Zdivočelá země* (1997, ČT, Hynek Bočan) líčí dramatické poválečné události, raná léta komunistického režimu až po léta 1968-69 v našem západním pohraničí. Vypráví o osudu válečného pilota z Velké Británie, Antonína Maděry, který je v padesátých letech zatčen a souzen za velezradu.

Polistopadový seriál *Život na zámku* (1995,1996,1998 ČT, Jaroslav Hanuš, Jan Míka) vypráví osudy rodiny Králový, která zdědí zámek.

1.4. Ženy a česká společnost

Postavení žen v československé a české společnosti bylo výjimečné v kontextu evropského vývoje, feministické hnutí u nás bylo zpřetřháno poválečným vývojem

a následná situace žen v komunistickém Československu se vyvíjela specifickým způsobem. Společenský vývoj měl vliv na dělbu práce mezi mužem a ženou, na volný čas, který měly a mají ženy k dispozici, na řešení mateřské dovolené a rodinných záležitostí apod. Všechny tyto prvky měly vliv kromě jiného i na konzumaci mediálních obsahů.

1.4.1. Emancipace za dob normalizace

Spisovatelka Eva Kantůrková v knize *Sešly jsme se v této knize* zaznamenala poznatek, který vystihuje zvláštní podobu feminismu v českém/československém prostředí: „Feminismus byl z naší společnosti vymýcen jeho bezohledným převrácením v novou podobu zotročení ženy - její vnucenou zaměstnaností. Takže jestli žena v Československu o cosi pro sebe usiluje, pak spíše o své nedeformované ženské lidství, než o své uplatnění.“⁵⁶

Strana podporovala zapojení žen do pracovního procesu v souladu s komunistickou ideologií (viz obraz dělnic, jeřábnic v 50. letech) Zaměstnanost žen stejně jako zaměstnanost celková se zvyšovala i v 70. letech, míra zaměstnanosti žen byla mimořádně vysoká.

Ženy v domácnosti:⁵⁷

Rok 1961:	876 624	63.9 %
Rok 1970:	453 412	33.8 %
Rok 1980:	194 122	14.1 %

Během normalizace se zvyšovala i úroveň vzdělanosti žen. Totalitní režim ovšem reguloval přístup ke střednímu i vyššímu vzdělání na základě kádrových posudků jejich rodinných příslušníků, nikoli tedy na základě schopností uchazečů. V životě některých žen pak hraje roli jejich boj za přístup ke vzdělání pro sebe i své děti. Mnoho žen (například ty, které se

⁵⁶ Květa Jechová: *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému* in Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008 ISBN 978-80-7285-093-8, str. 110

⁵⁷ data použita z *Historické statistické ročenky*. Praha. Federální statistický úřad. 1985 in Květa Jechová: *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému* in Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008 ISBN 978-80-7285-093-8, str. 117

pohybovaly v kruzích okolo Charty 77 apod.) bylo během normalizace nuceno vzdát se kvalifikované práce a přijmout hůře placené, manuální práce.

Podíl žen na celkovém počtu ekonomicky aktivních v ČR⁵⁸

Rok 1961: 43.8

Rok 1970: 46.7

Rok 1980: 46.0

Rok 1991: 47.0

1.4.2. Ženy a volný čas

Socialistická společnost během normalizace vylučovala, aby ženy měly hospodyně či pomocnice. Ve společnosti stále převládal model rodiny, ve které se žena vedle vlastních pracovních povinností starala o domácnost. Pracující ženy si tedy trvale stěžovaly na nedostatek času. Pro zaměstnané ženy tak bylo každodenní realitou kutilství, běžně šily a pletly vlastnoruční modely pro sebe i celou rodinu podle šablon z ženských časopisů. V sociologickém výzkumu bylo zjištěno, že 90.2% zaměstnaných žen – matek malých dětí využívalo služby jako praní, žehlení, úklid, nákup polotovarů velmi zřídka nebo vůbec ne. Dobové sociologické studie ukázaly, že ženy měly ve všech situacích méně volného času než muži. Přestože byly ženy v práci obecně méně vytížené než muži, celkově bylo jejich pracovní vytížení včetně domácích prací o čtvrtinu vyšší.

⁵⁸ Data použita z výzkumu L. Kalinové Základní podmínky a charakteristika vývoje sociální struktury československé společnosti v 70. a 80. letech. Praha. Ústav sociálně politických věd FSV UK 1993 In Květa Jechová: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému In Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008 ISBN 978-80-7285-093-8, str.117

Volný čas v neděli v hodinách (1966) ⁵⁹

Bezdětné ženy - zaměstnané : 5.6hod. / muži : 7.2hod.

- nezaměstnané: 6.5hod

Rodiny - zaměstnané ženy : 4.8hod / muži : 7.9hod.

- nezaměstnané ženy : 5.6hod

Ukázalo se, že ženy s vyšší kvalifikací mají doma rovnoměrnější dělbu práce, protože jim partneři častěji v domácnosti pomáhají. Květa Jechová uvádí, že vesnické ženy věnují domácím pracím šestkrát více než muži. Článek v Rudém právu z roku 1975 hodnotí kladně emancipaci žen v normalizačním Československu:

„Emancipace ve vztahu k ženám leckde znamená jen slova na papíře, proti nimž stojí skutečnost docela odlišná. Žena shrbená v kakaových polích, na zádech uzlíček s nemluvnětem, žena, jíž se upírá možnost studia, bytost podceňovaná, propuštěná z práce, to je kapitalismus a imperialismus. Ani československé ženy do osvobození republiky v roce 1945 nebyly na tom mnohem lépe. Za horších mzdových podmínek než muži pomáhaly živit děti, povětšinou pracovaly jako nekvalifikované síly. Místo ženy bylo v kuchyni, v rodině a někde se také říkalo v kostele. To si dnes už ani nedokážeme představit. Jak jiné jsou životní perspektivy československých žen v druhé polovině století, kdy jsou postaveny na roveň mužů a zastávají ryze mužská povolání zejména ve výrobní sféře! Dívky také mají stejné právo na vzdělání jako hoši. Na středních školách tvoří u nás děvčata 60% všech studentů, na školách vysokých studuje přibližně 40 a na několika oborech až 80% studentek. Velmi významnou změnou v postavení ženy ve společnosti je vysoká zaměstnanost žen, která

⁵⁹ Svoreňová – Kiralyová, B. : *Žena 20. století ve světě práce. Praha. Práce. 1968* In Květa Jechová: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému In Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008* ISBN 978-80-7285-093-8, str. 126-7

patří k nejzákladnějším podmínkám jejich faktického zrovnoprávnění. Vždyť ekonomická nezávislost osvobozuje ženu od kdysi těžkých pout k majetku a dovoluje jí svobodné rozhodování o svém vlastním životě.⁶⁰

Zkušenost žen v době normalizace ukázala, že zapojení ženy do zaměstnání ji neosvobozuje či nezrovnoprávňuje, ačkoli právě plnou zaměstnanost žen mají muži tendenci pokládat za důkaz rovnoprávnosti. Pro drtivou většinu žen byla emancipace

v době normalizace spojena zejména s dvojitou pracovní zátěží – realita byla taková, že ženy po skončení pracovního procesu ještě musely zastat domácí práce.

Přístup žen ke vzdělání, ekonomická nezávislost související s výdělečnou činností se staly běžnou součástí společnosti a ovlivnily celkové společenské klima. V době normalizace byly ženy nuceny přizpůsobovat se diskriminujícím a nerovným podmínkám v práci, „hlavním bojištěm za zrovnoprávnění ženy zůstával soukromý terén vlastní rodiny, hlavním prostředkem k uplatnění emancipačních nároků se stala individuální strategie žen na získání a uplatnění vzdělání a kvalifikace.“⁶¹

1.4.3. Ženy a současnost

Současná ženská role je rozdělena na pracovní a rodinnou. Žena je „nositelkou mnoha rolí, jejichž vztah tvoří více či méně ucelenou životní strategii, která je rozhodující pro fungování její rodiny.“ Vztah ženy k práci a rodině je chápán současnou českou společností jako

⁶⁰ Škápíková J., Houser J., Hofman I., *Vzpomínáte? Takoví jsme byli: 70. léta.*, článek Co znamená emancipace, článek ze Svobodného slova, březen 1975, Praha: Nakladatelství XYZ. 2009, ISBN 978-80-87021-57-6, str. 155

⁶¹ Jechová K., Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému In Květa Jechová: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému in Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945.* Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008 ISBN 978-80-7285-093-8, str. 128

konfliktní. Tento konflikt se „projevuje ve společenských stereotypech i vytvořených sociálních podmínkách.“⁶²

Sladění práce a rodiny je pro současné ženy klíčovým problémem. Odpovědnost za chod a organizaci domácnosti je v české společnosti stereotypně přisouzena ženě. Vaření, uklízení, úklid i nákupy má většinou na starosti žena. Ve třech čtvrtinách českých rodin je rovněž péče o děti přisouzena ženě. V průměru věnuje žena domácí práci týdně 25 hodin, muž 10 hodin.⁶³

⁶² Křížková A., Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí In Mansfeldová Z., Tuček M., *Současná česká společnost. Sociologické studie*. Sociologický ústav AV ČR. Praha. 2002 ISBN 80-7330-009-5, str. 148-9

⁶³ Data z výzkumu „Rodina 96“, který realizoval Sociologický ústav AV ČR a Stem, In Křížková A., Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí in Mansfeldová Z., Tuček M., *Současná česká společnost. Sociologické studie*. Sociologický ústav AV ČR. Praha. 2002 ISBN 80-7330-009-5, str.152-153

2. Výzkum: ženy a televizní seriál

Cílem výzkumu bylo zjistit na základě účelově vybraného vzorku ženského publika, kterému bylo v období normalizace 20-40 let, společné znaky posouvání hranic pojmu/obsahu populární kultura na příkladu televizních seriálů pro celou rodinu. Porovnávala jsem pohled ženského publika, které sledovalo seriály v období normalizace (tedy v letech 1969 až 1989), seriály v období porevolučním, a seriály současné. Snažila jsem se zjistit, jaké byly motivace ke sledování seriálů tehdy a nyní, jak vnímaly a vnímají jejich obsah. Obecně bychom mohli respondentky v době normalizace zařadit do tzv. mlčící většiny obyvatelstva - žádná z nich aktivně nebojovala proti komunistickému režimu, ani nepodepsala Chartu 77 apod. Čtyři respondentky pracovaly ve stranickém aparátu či odborové organizaci (údaje o respondentkách viz přílohy).

Nejedná se o žádnou homogenní skupinu žen s obdobnými postoji a zkušenostmi. V první řadě tyto ženy zastupují různé generace s odlišnými životními zkušenostmi. Starší generace zažila válku a 50. léta spojená s nástupem komunistické strany k moci, mladší respondentky studovaly v 70. až 80. letech. V době normalizace většinou vykonávaly svá povolání, či studovaly na střední či vysoké škole. V současnosti jsou některé respondentky v důchodu, mladší respondentky jsou zaměstnané či v předdůchodovém věku, mají dospělé děti, některé už i vnoučata.

60. léta jsou pro ženy narozené ve 30. až 40. letech spojena s vdáváním, dokončováním studií, začátkem práce, mateřskou dovolenou. Tyto životní momenty mají mladší generace žen spojené se 70. či 80. lety, pro ně byla 60. léta období dětství a dospívání. Přesto říkají, že toto období formovalo jejich názory pro budoucí život. Zástupkyně starší generace již většinou stály na vlastních nohách, zatímco ty mladší formovalo rodinné prostředí, ve kterém žily (např. záleželo na postoji rodiny ke komunistické straně, k roku 1968 apod.)

Některé respondentky se v průběhu výzkumu na základě několika různých faktorů vyprofilovaly spíše jako divačky normalizačních seriálů, některé jako divačky současných seriálů. V následující kapitole se snažím prezentovat výsledky výzkumu nejdříve týkající se normalizačních seriálů, poté současných a následně tyto výsledky porovnávám.

Struktura výzkumu:

1. Definice problému
2. Určení vzorku respondentů
3. Pilotní výzkum – přípravná fáze
4. Provedení jednotlivých diskusí ve focus groups
5. Fixace kvalitativních dat (záznamový arch, poznámky)
6. Příprava dat pro další analýzu (doslovný přepis a následná redukce dat)
7. Analýza a interpretace dat (kategorizace, kódování, interpretace)

2.1. Metodologický návrh výzkumu

Pro cíle své práce jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, jelikož k získání výsledků výzkumu jsem nepoužívala statistických dat. Téma výzkumu se týká života lidí, jejich příběhů, chování a názorů.⁶⁴ Domnívám se tedy, že forma kvalitativního výzkumu byla pro oblast mé práce nejvhodnější. Snažila jsem se odhalit podstatu něčí zkušenosti s určitým jevem, tedy s fenoménem populární kultury, zejména televizních seriálů.

Hlavními složkami kvalitativního výzkumu byly údaje z rozhovorů a pozorování,

následné interpretační postupy (konceptualizace), s jejichž pomocí jsem dospěla k určitým závěrům. Mým cílem bylo zejména prezentovat údaje a myšlenky respondentek, proto ve svém výzkumu předkládám nashromážděné výpovědi, které se teprve následně pokouším interpretovat, abych eliminovala možné riziko zkreslení. Základní techniky výzkumu tedy byly rozhovory, pozorování a analýza záznamů.

Cílovou skupinou, na níž jsem kvalitativní výzkum publika zaměřila, byly ženy, kterým bylo v době normalizace od 20 do 40 let, tedy v té době byly v produktivním věku. Jako primární metodu výzkumu jsem zvolila rozhovory v ohniskových skupinách tzv. focus groups. V diskusi v jednotlivých skupinách jsem se zaměřila převážně na osobní zkušenosti, prožitky a vzpomínky, které mají respondentky spojené se sledováním seriálů v minulosti i v současné době. Využila jsem například tzv. projekčních otázek. Výstupem těchto rozhovorů byly údaje o postojích, názorech, míněních či spotřebitelských návycích při sledování seriálů.

Výzkumný vzorek byl vybrán účelově, aby splňoval základní předpoklady pro tento výzkum – na základě věku a kritéria sledování seriálů. Snažila jsem se vybrat ženy z různých sociálních vrstev, s různým vzděláním a rozdílnou rodinnou situací, aby byla data co

⁶⁴ při metodologii výzkumu jsem vycházela z designu kvalitativního výzkumu např. u Strausse A. a Corbinové J., *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce. Brno: Nakladatelství Albert. Boskovice. 1999 ISBN 80-85834-60-X, str. 10) a u Trampota T, Vojtěchovská M., *Metody výzkumu médií*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-683-4, kap. Dekódování významů. Ohniskové skupiny, str.213-226

nejobjektivnější. Rozhovory jsem vedla se ženami pocházejícími z různých míst ČR, žijícími ve městě i na vesnici. Logika výběru skupiny vycházela z toho, aby byla zachována určitá „domácí atmosféra“, aby prostředí nebylo nepřírozené. Vybírala jsem tedy záměrně skupiny žen, které se navzájem znaly a mohly spolu přirozeně diskutovat. Skupiny byly tvořeny postupně – od první skupiny žen pracujících společně v jedné pražské firmě, zdravotní sestry a učitelky základních či středních škol z oblasti Kladenska, obyvatelky jedné vesnice (viz Přílohy), v několika případech pak respondentky samy oslovily další svoje známé, o nichž věděly, že splňují daná kritéria a mají zájem zúčastnit se výzkumu. Rozsah zkoumaného vzorku jsem stanovila na 4 ohniskové skupiny, celkem se výzkumu účastnilo 31 žen, pro účely této diplomové práce jsem použila výpovědi 22 žen. Podrobné údaje o respondentkách se nacházejí v přílohách.

2.1.1. Scénář sezení

Rozhovory probíhaly formou moderované diskuse s jednotlivými skupinami žen. Byly původně naplánovány na hodinu a půl čistého času, ve výsledku trvaly rozhovory 2 a půl až 3 hodiny. Celkem jsem tedy měla k dispozici necelých 12 hodin materiálu.

Před vlastními rozhovory ve skupinách jsem provedla 3 sondážní rozhovory s přesně danými otázkami, které měly zjistit, které otázky jsou pro můj výzkum relevantní a které nikoli.

Na základě této přípravné fáze jsem se rozhodla otázky rozdělit do obecnějších okruhů, aby diskuse mohla být přirozenější a respondentky měly větší prostor pro výpovědi. Měla jsem tedy připraven scénář s předem stanovenými otázkovými okruhy, při jednotlivých sezeních jsem pak používala další doplňující otázky, pokud bylo nutné reagovat na zajímavé podněty respondentek.

Okruhy otázek:

1. Charakteristika doby: normalizace
- *vzpomínky na normalizaci*

- *jak jste ji prožívaly?*
 - *co jste v té době dělaly*
 - *práce/volný čas/rodina?*
2. **Televizní seriály v době normalizace**
- *obecná charakteristika, příklady seriálů, tvůrců*
 - *jaké byly vaše oblíbené/neoblíbené a proč?*
 - *čím vás zaujali/nezaujali?*
3. **Rituály při sledování seriálů**
- *kdy a jak probíhalo sledování?*
 - *diskutovaly jste o seriálech doma/ v práci?*
 - *kolektivní/individuální sledování?*
4. **Normalizační seriály a ideologie/zobrazení reality**
- *vnímaly jste určitá zkreslování reality v seriálech?*
 - *odpovídala zobrazovaná realita skutečnosti?*
 - *mohly jste se ztotožnit s dějem, postavami?*
5. **Charakteristika doby: po roce 1989**
- *vzpomínky na polistopadovou dobu, charakteristika současné doby*
 - *život v současné době- práce/volný čas/rodina*
6. **Televizní seriály po roce 1989**
- *obecná charakteristika, příklady seriálů, tvůrců*
 - *jaké byly/Jsou vaše oblíbené: polistopadové/současné a proč?*
7. **Rituály při sledování seriálů nyní**
- *kdy a jak probíhá sledování?*
 - *diskutujete o seriálech doma/v práci?*
 - *kolektivní/individuální sledování?*
8. **Seriály po roce 1989 a ideologie/zobrazení reality**
- *vnímáte určitá zkreslování reality v současných seriálech?*

- *odpovídá zobrazovaná realita skutečnosti?*
- *můžete se ztotožnit s dějem/postavami?*

Celou diskusi jsem řídila sama – ponechávala jsem prostor autentickým výpovědím respondentek, zároveň jsem hlídala, aby neodbíhaly od tématu, občas jsem předávala slovo jednotlivým respondentkám, které hovořily méně, aby ostatní neměly dominantní postavení ve skupině. Pokud to nebylo nutné, nechávala jsem diskusi volně plynout, aby na sebe ženy mohly přirozeně reagovat.

Sezení v těchto focus groups byla uspořádána podle základních společných pravidel. Všechny účastnice byly nahrávány na audiozáznam, na což byly předem upozorněny.

Zpočátku jsem umožnila, aby si účastnice výzkumu na normalizační i současné seriály volně vzpomínaly (abych je neovlivňovala), později jsem pro dokreslení dobové atmosféry promítala vybrané úryvky z jednotlivých seriálů (výběr seriálů pro sestřih byl proveden na základě sondážních rozhovorů – použila jsem nejčastěji zmiňované seriály). V průběhu diskuze jsem si dělala poznámky z terénního pozorování, zaznamenávala jsem, jak ženy reagují na určité otázky, které otázky jsou pro ně citlivé, u kterých odpovědí byla cítit ironie v hlase apod. Otázky jsem volila co nejsrozumitelnější, jednoduše formulované.

2.1.2. Metoda „focus group“

Forma diskuse v tzv. focus groups, byla pro tento typ výzkumu zajímavá, respondentky byly sice částečně ovlivněny složením skupin například generačně, zároveň se ovšem navzájem inspirovaly k vytváření podnětných myšlenek. Rovněž bylo pro výzkum zajímavé sledovat, jak se v diskusi střetávají odlišné generace žen s různými názory.

Diskuse formou ohniskových skupin je přínosná v tom, že využívá skupinové dynamiky respondentů a dokáže odhalit reakce charakteristické pro určitou specifickou skupinu diváků.

Výzkumník může čerpat informace od více příjemců, kteří jsou ve vzájemné interakci a pomáhají si tak vybavit určité skutečnosti či vzpomínky, na které by si jinak nevzpomněli.⁶⁵

Zároveň umožňuje výzkumníkovi získat informace a poznatky, se kterými původně nepočítal, a posouvá ho ve výzkumu dalšími směry.

Mezi výhody metody ohniskových skupin patří i to, že výzkumník má okamžitou a přímou reakci respondentů a naopak, zároveň může získat poměrně bohatý soubor dat.

Nevýhodou výzkumu pak může být relativně malý počet respondentů, jejichž výpovědi jsou k dispozici, a nemůže tak reprezentovat názor celé skupiny, ale pouze určitého vzorku skupiny žen. Zároveň je obtížnější sezení ve skupinách organizovat. Problémem při výzkumu může být vzájemné ovlivňování respondentek, zejména pokud jsou některé více dominantní, některé méně, což jsem se během diskusí snažila eliminovat.

2.2. Ženy v době normalizace

Ženám se většinou z doby normalizace vybavily jednotlivé historky, které byly pro tuto dobu něčím příznačné. Jsou spojené s jejich osobním životem, historické či politické události uvádějí spíše pro dokreslení těchto vzpomínek. Většina starších respondentek na tuto dobu vzpomínala s nostalgií, převážně ji vnímá jako pozitivní období v jejich životě. Většinou se jim vybavují vzpomínky na rodinu a přátele, jak se chodily bavit (vzpomínají např. na hornické plesy) a jezdily na dovolené či na chatu s rodinou, kam nastupovaly do práce a kdy se jim narodily děti, vzpomínky se týkají studijních let, zakládání rodin, nástupu do zaměstnání apod.

⁶⁵ Trampota T, Vojtěchovská M., *Metody výzkumu médií*, Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-683-4, kap. Dekódování významů. Ohniskové skupiny, str.216-217

Některé respondentky si v souvislosti s touto dobou vybavují i některé negativní aspekty. Anna V. vzpomíná na normalizaci s určitou hořkostí vzhledem k tomu, že byla kvůli politickému postoji přeřazena po roce 1968 na nižší funkci a tuto dobu má tak spojenou s určitou osobní nespokojeností. Stejně tak zdravotní sestra Helena M. uvádí spíše špatné vzpomínky vzhledem k tomu, že kvůli špatnému kádrovému posudku rodičů nebyla přijata ke studiu medicíny.

Vlasta D. vzpomíná, jak začátkem normalizace úspěšně složila zkoušku z ruského jazyka a byla zamilovaná a zároveň dodává: *„Mladí měli trochu jiné zájmy než politiku, ale na druhou stranu jsme vnímali to, co se dělo – že lidi byli vylučováni z KSČ, že procházeli masově prověrkami, byli masově propouštěni.“*

Stejně jako starší generace žen ale vzpomínají na dobu normalizace s nostalgií, většina z nich v té době studovala či nastupovala do prvního zaměstnání,

Jarmila Š. například vzpomíná: *„Mně se vybaví 70. léta, a to jsem studovala na vysoké škole. Byl jsem v 1. ročníku, zrovna když začínala tuhá normalizace. A vzpomínám si na 1. ročník, kdy byla donucena odejít jedna studentka za to, že nosila na klopě trikoloru. To bylo takový představení, kde se sešli všichni studenti v posluchárně, byl tam přítomen děkan, byl tam předseda svazácké organizace, ta dívka se jmenovala Jarka. Především byla vyloučena za to, že protestovala proti vstupu vojsk tím, že měla trikoloru. A tím všem ostatním bylo dáno najevo, že ať se opovážíme během těch následujících let prostě něco takového podnikat. A v tomhle já jsem strávila tu dobu normalizace na vysoké škole.“*

Jana Š., která během normalizace vyrůstala, v roce 1968 jí byly 4 roky, říká: *„Normalizace je vlastně pro mě „normální stav“ – takové to, co se říká doma, se venku říkat nesmí, protože by byl problém. Takže já si pamatuju větu ‚tohle nesmíš nikde říct‘. Pro mě byla normalizace de facto normální, já jsem v ničem jiném nežila, až v roce 1989 jsem to začala vnímat jinak.“*

S tím, že člověk v normalizační době politické události a politicko-společenský vývoj příliš nesledoval, souhlasí většina žen mladší generace. Tehdy byly mladé a měly tak *„úplně jiné starosti než politiku“*. Navíc nebylo takřka možné se dozvědět, co se dělo například v kruzích disidentů, chartistů či emigrantů, pokud se v nich člověk od mládí nepohyboval.

Ivana F. se například zmiňuje o neinformovanosti občanů ohledně Charty 77: „O nějaké Chartě jsem se dozvěděla, až když mi někdo v práci podstrkoval Antichartu, a já jsem říkala, že nic podepisovat nebudu, protože nevím, proč bych se měla stavět proti něčemu, co jsem nikdy nečetla, a nevím, co to obsahuje. A když jsem se pídila po tom, co to ta Charta je, tak jsem tvrdě narazila.“

2.2. Seriály v době normalizace – charakteristika

Respondentky se shodují na tom, že seriály v době normalizace byly kvalitní – a to díky dobrému hereckému obsazení a seriálovým tvůrcům. Zmiňují jméno Jaroslava Dietla, který je pro ně „zárukou kvality“ u televizního seriálu. Vzhledem k tomu, že tento žánr byl relativně nový fenomén, pro diváky bylo atraktivní sledovat osudy rodin, oblíbených herců apod. každý týden. Respondentky na seriálech natočených během normalizace oceňovaly zajímavé příběhy, humor a sympatické seriálové postavy, které je dokázaly oslovit. Dokázaly podle nich udržovat diváky v napětí, aby byli nuceni sledovat další a další díl, aby se dozvěděli, jaký bude další vývoj osudů jejich oblíbených hrdinů. Seriály měly vysokou popularitu, jejich sledování bylo masové. Dalo by se hovořit o jakémsi kultu televizních seriálů v Československu.

Jako nejoblíbenější seriál respondentky vybraly právě Dietlův seriál Nemocnice na kraji města. Shodly se, že tento seriál splňuje všechny předpoklady, které by měl kvalitní seriál mít, zároveň ocenily slovy Jarmily Š. „*geniální herecké obsazení*“ tohoto seriálu.

2.4. Seriály a vnímání ideologie

Podle zhruba čtvrtiny respondentek byly některé normalizační seriály zneužity k propagaci ideologie komunistické strany a přitom uvádějí příklady jednotlivých scén či celých seriálů, které podle nich měly za úkol „*budovat socialismus*“ (viz níže). Zároveň jasně rozlišují seriály agitační, budovatelské (ty označují jako „*odstrašující případy*“) a seriály, kde ideologický

podtext hrál malou roli, ty jsou pak pro ně „kvalitnější“. V této druhé kategorii kvalitních seriálů zmiňují zejména seriály „dietlovské“, tedy seriály, jejichž scénáristou byl Jaroslav Dietl. Jako příklady „agitačního či budovatelského seriálu“ zmiňují např. seriály Plechová kavalérie, Muž na radnici či Okres na severu. Čtvrtina respondentek ale s takovou charakteristikou seriálů jako Muž na radnici či Okres na severu nesouhlasí a negativně vnímají pejorativní označení těchto seriálů jako „odstrašující případy“ ostatními respondentkami.

V souvislosti se seriálem Muž na radnici se některým respondentkám například vybavil díl, ve kterém se rozhoduje o zbourání historického jádra města a o jeho nahrazení novou zástavbou s typickou architekturou 70. let.

Jarmila Š. o tomto seriálovém dílu řekla: „*To je příklad toho, jak ta strana dokázala zneužít toho, že ty seriály měly takovou sledovanost, aby ospravedlnila takovouhle hloupost a to si snad mysleli, že diváci s tím hned potom budou souhlasit.*“

Během diskuze ve druhé skupině došlo ke konfliktní situaci, když se jednotlivé respondentky, matka s dcerou, nemohly shodnout, je-li seriál Plechová kavalérie⁶⁶ kvalitní seriál věrně zobrazující realitu či nikoli a skupina se rozdělila do pomyslných dvou táborů, který se vyznačoval věkem. Mladší účastnice o tomto seriálu obecně tvrdily, že je to „odstrašující příklad komunistické agitky“, nekvalitní dílo se špatnými hereckými výkony. Starší ženy toto odsouzení kvality seriálu vzaly jako útok na tehdejší dobu, a říkaly, že tento seriál měl smysl – zobrazoval život běžných lidí.

V této konkrétní diskusi se ukázalo, že starší generace žen je na dobu 70. a 80. let velice citlivá, mají pocit, že „*po roce 1989 se řeklo, že to byla špatná doba, tak teď ty mladší to vzaly jako fakt, přitom tu dobu nezažily. My jsme jí zažily a můžu říct, že je daleko lepší než tahle,*“ tvrdí Květa B.

V této skupině bylo cítit určité mezigenerační napětí, které se projevovalo v průběhu otázek týkajících se doby normalizace a normalizačních seriálů, zejména při debatě o seriálech,

⁶⁶ Jedná se o sedmidílný seriál ze života kombajnérů z Nepomuku, kteří se vydávají v období žní na obvyklou cestu za sklizní obilí napříč republikou.

kteří jedna část skupiny označila jako „agitační, vyrobené na zakázku pro komunistické vedení“ apod., zástupkyně starší generace v této skupině tyto seriály obhajovala. Starší generace v této konkrétní skupině vnímala seriály jako kvalitní, zobrazující reálný život v tehdejší Československu. Stejně tak jí připadal věrohodný Muž na radnici a Žena za pultem.

Obecně se divačky napříč všemi skupinami shodovaly, že se v seriálech soustředily pouze na osudy hlavních hrdinů a „ideologickou omáčku“, jak ji nazvala jedna z respondentek, či pro ně nezajímavé části seriálů (např. „pokud se řešila politika nebo nějaké zemědělské nebo jiné problémy“), vypouštěly.

Jana Š. k tomu říká : „My jsme si tu svojí realitu z toho vybírali. Nikdo to neřešil – všichni jsme věděli, že takhle to není. Brali jsme to jako pohádky pro dospělé, ty osudy lidí, které nás zajímaly, jsme si z toho prostě vybrali. Lidí bavil ten příběh, ale tu ideologickou „omáčku“ okolo“, to jsme neřešili.“

Jarmila Š. vysvětluje: „My jsme totiž byli vychovaní jako schizofrenici, tohle nesmíš říct, tohle můžeš, v podstatě jsme to všechno filtrovali, jak ve škole, tak v seriálech.“

V podstatě hráli takovou hru – autoři to nějak napsali, věděli, jak to je, ale napsali to tak, aby si lidé našli to, co mají, takže my jsme přijali to, co nám chtěli říct. V té omáčce jsme si hledali svoje vlastní věci.“

Vnímání narážek na témata, která byla v té době tabuizována (např. události roku 1968), a hledání dvojsmyslů směřovaných proti stávajícímu režimu v seriálových obsazích, bylo podle divaček velmi oblíbenou zábavou při sledování seriálů.

2.5. Vliv seriálů na každodenní život

V době normalizace lze hovořit o jakémsi „kolektivním rituálu“ sledování televizních seriálů. Respondentky uvádějí, že celá rodina se sešla u televizní obrazovky pravidelně v danou dobu a společně sledovala seriál. Společné sledování seriálu bylo také dáno tím, že v domácnosti bývala jedna televize. V době normalizace byly divačky zvyklé organizovat si čas podle toho, kdy byl seriál vysílán a přizpůsobovaly tomu dané činnosti – vaření, praní,

úklid apod., aby se plně mohly soustředit na daný seriálový díl. Rituál sledování seriálu mají spojen s konzumací jídla v obývacím pokoji a chlebičky či jednohubkami na konferenčním stolku.

Jana Š. k tomu poznamenává: *„Když jsme byli ještě malí, vždycky večer jsme si pěkně sesedli, řeklo se ‚a teď bude ticho‘ a koukalo se na seriál.“*

Zároveň se divačky shodují, že s oblibou seriály komentovaly děj a jednání některých postav, případně nástin dalšího dějového vývoje nejprve v kruhu rodinném a později v práci s kolegyněmi.

Některé respondentky zmiňují, že byl tehdy trend ironizovat některé části seriálu, které měly nevěrohodný děj, nebo některé nepřírozené scény.

„Mně se hlavně vybavuje ta milostná scéna z Ženy za pultem, u toho jsme vyloženě trpěli, ona Jiřina Švorcová taky nemá takový šmrnc jako třeba Sophia Lorenová, takže ta scéna s Haničincem pak vyzněla hrozně křečovitě, zato jsme to pak důkladně probrali v práci a docela se zasmáli,“ vzpomíná Blanka V.

Některé respondentky tuto scénu považují za věrohodnou, líbí se jim, že je tato scéna natočena *„decentně“*.

Mezi publikem zlidověly i některé vtipné „hlášky“ z těchto seriálů, dodnes si na některé vzpomínají – v každé skupině si např. vzpomněly na větu, kterou pronáší doktor Štrosmajer, oblíbená postava ze seriálu Nemocnice na kraji města, k vrchní sestře Huňkové: *„kdyby hloupost nadnášela, vy byste tu létala jako holubička“*.

2.6. Seriály a zobrazovaná realita

Respondentky tehdejší oblibu seriálů vysvětlují tím, že *„si v nich každý mohl něco najít“*. Jejich příběhy na ně působily reálně, připadaly jim *„ze života“*, zároveň byly věrohodně zahrané oblíbenými herci. Mohly se tak ztotožnit s osudy seriálových hrdinů, prožívat s nimi všechna osobní dramata, úspěchy, vztahové problémy apod. Podle nich seriály vyprávěly příběhy, které divačky zažily nebo chtěly zažít. Seriály, vzhledem k tomu, že měly minimálně několik epizod, měly potenciál *„přirůst k srdci“* více než film. Seriálové postavy měly možnost divačky sledovat jednou týdně, stávaly se součástí kruhu rodinného.

Některé respondentky uvedly, že po skončení seriálu jim chyběly oblíbené seriálové postavy, jako kdyby jim odešel někdo z rodiny.

Ve všech skupinách se jim například vybavil díl, ve kterém zemřel doktor Štrosmajer.

„Když umřel doktor Štrosmajer, celá rodina jsme to obřečela, jako by nám umřel někdo z rodiny, ta scéna byla tak silná, že jsem snad nikdy předtím ani potom tak neobřečela nějakou postavu,“ říká Helena Š.

2.7. Ženy po roce 1989

Respondentkám se z doby po roce 1989 vybavují jako první nejčastěji vzpomínky na události sametové revoluce, rozdělení Československa, negativní vzpomínky mají na období tzv. ekonomické transformace prostřednictvím kupónové privatizace, kterou mají často spojenou s rozkradením státního majetku, tunelováním apod. (První vlna kupónové privatizace se uskutečnila v ČSFR v roce 1992 (pět kol od května do prosince), druhá vlna v České republice roku 1994 (šest kol od března do prosince).

Většina z respondentek po roce 1989 změnila pracovní místo, některé z nich rovnou odešly do důchodu.

Marie F. uvádí: *„Mně to akorát vyšlo, já jsem šla do důchodu těsně před revolucí, tak jsem naštěstí nemusela řešit, co a jak bude. Ale tenkrát bylo všechno dost nejisté.“*

Některé respondentky se musely zcela překvalifikovat či změnit profesní zařazení. Většina z nich uvádí, že počátek 90. let mají spojený zejména s hledáním nové práce a skloubením profesního života s péčí o rodinu.

Ivana F. :*„Já jsem měla doma jako matka samoživitelka čtyřletou dceru, zároveň jsem nastupovala do nové firmy, kde jsem se začínala úplně od nuly a často jsem se vracela z práce ve večerních hodinách, takže jedinou mojí starostí bylo, jak zorganizovat hlídání dcery a pracovní povinnosti. Na nějaké koníčky vůbec nezbyl čas.“*

Pro Jarmilu Š. znamenala 90. léta otevření nového prostoru pro cestování: *„Já mám 90. léta spojená s ‚hladem‘ všech Čechů po cestování. Všichni jsme najednou zuřivě jezdili do Itálie a*

do Řecka Najednou se nám otevřel svět. Pro lidi, kteří to nezažili, je to něco nepředstavitelného, ale byla to taková euforie.“

Některé respondentky k tomuto komentáři poznamenaly, že *„euforie ale trvala krátce“, „rychle došlo k vystřízlivění“.*

Ve všech skupinách při vzpomínání na každodenní život v době po roce 1989 a v době současné, se respondentky nevyhnou srovnávání s obdobím normalizace.

Například Helena Š. hodnotí období normalizace lépe s ohledem na existenční jistoty: *„Nám se žilo za totality relativně dobře, žádné problémy jsme neměli, o práci jsme se nemuseli bát. Ted' mají lidé daleko víc starostí, s prací, s penězi... Pro mladé lidi je to hodně těžká doba.“*

Jana Š. říká, že : *„My jsme se o politiku za normalizace moc nezajímali, zato ted' to sledujeme každý den. To je jako sledovat nějaký dramatický seriál, co se tam odehrává za šílenosti.“*

2.8. Seriály současné – charakteristika

Respondentky při charakteristice současných seriálů upozorňovaly na stále se snižující kvalitu současných seriálů. V této souvislosti uváděly zejména tzv. nekonečné seriály typu *Ulice* či *Rodinná pouta* apod. Jejich kvalitu podle nich sráží například to, že často jsou zkušenými herci („stará garda“) doplňováni herci méně kvalitními či zkušenými či neherci (modelkami, celebritami apod.) Kvůli nim se často v seriálech vyskytují nepřesvědčivé herecké výkony a křečovitě, nevěrohodné scény.

Dále se shodují, že v tzv. nekonečných seriálech není příliš času na hereckou přípravu, *„scénáře se píší za pochodu“, „točí se na první dobrou“,* jsou uměle natahovány kvůli co největšímu zisku apod.

Ivana F. vysvětluje, proč jí připadá, že současné seriály jsou méně kvalitní než seriály, které byly natočeny před rokem 1989 : *„Když se v 70. letech točil seriál, tak se to důkladně připravovalo dlouho dopředu a ten seriál byl točený filmovým způsobem, dneska jsou seriály točené v kulisách, narychlo, herci nemají čas se učit texty, scény se točí jenom jednou...“*

Respondentky také uvedly, že dříve měly seriály méně dílů, díky tomu bylo možné udržet jejich kvalitu na rozdíl od seriálů současných. Opravdu kvalitních seriálů je podle nich méně,

přestože obecně je seriálová nabídka velice pestrá. Připouštějí, že i po roce 1989 byly natočeny některé kvalitní seriály, ale obecný trend je podle nich jakási „devalvace českého seriálu“, uvádějí pojem „seriálová fabrika“.

Zhruba polovina respondentek pravidelně sleduje tzv. nekonečné seriály *Ulice*⁶⁷ a *Ordinaci v růžové zahradě*.

Jako nejoblíbenější seriál ze současnosti respondentky označily *Četnické humoresky*.⁶⁸ Sedm respondentek uvedlo, že je zaujal seriál *Hraběnky* zejména díky dobrým hereckým výkonům. Ostatní seriál neviděly. Stejně tak kladně ohodnotily seriál *Náměstíčko*⁶⁹ a *Ranč u Zelené sedmy*⁷⁰.

⁶⁷ Jedná se o první seriál typu „soap daily“ v Česku, nekonečný seriál vysílaný každý den z produkce TV Nova (vysílaný pravidelně od roku 2005, režie Dušan Klein, Otakar Kosek a další), využívající velkou škálu postav, každý díl se zaměřuje na jinou rodinu, jiné postavy. Je vysílaný pro širokou diváckou obec, od žen v domácnosti, dospívající, přes seniory, až po mužské publikum. Jedná se o nekonečnou mozaiku příběhů různých společenských vrstev v anonymním městě. Autoři použili v seriálu postavy, které se nacházejí v různých životních situacích a řeší každodenní problémy.

⁶⁸ Jedná se o dobový seriál z roku 2000 v režii Antonína Moskalyka o prvorepublikovém četnictvu. Jednotlivé epizody vycházejí ze skutečných kriminálních případů, jak je zaznamenaly prvorepublikové policejní archívy. Děj je zasazen do autentického prostředí druhé poloviny 30. let. Každá epizoda má svou uzavřenou strukturu, na konci je vždy případ vyřešen a pachatel dopaden. Velký podíl na úspěchu mají i představitelé hlavních postav v čele s T. Töpferem a I. Trojanem. O mimořádné popularitě seriálu svědčí fakt, že seriál byl již několikrát reprízován – pokaždé s velkou sledovaností.

⁶⁹ Seriál byl natočen v roce 2004 v režii Jaroslava Hanuše a se stal nejúspěšnějším seriálem ČT roku 2004 s průměrnou sledovaností dva a půl milionu diváků. Jednalo se o cyklus povídkových příběhů z malého městečka, kde se odehrávaly obyčejné příběhy „místních figurek“. Scénář napsal Jan Míka, stejně jako scénář seriálu *Život na zámku*.

⁷⁰ Seriál z roku 1996 v režii Miroslava Balajky je o městské rodině, která se rozhodne přestěhovat na venkov.

Kladně byl ohodnocen i „televizní román“ *Pojišťovna štěstí* a seriál *Vyprávěj*.⁷¹

Helena Š. vysvětluje v čem podle ní tkví úspěch seriálu *Vyprávěj*: „*Vůbec se nedivím, že Týty*⁷² *vyhrálo Vyprávěj, přitom na tenhle seriál se nedívali jenom ty starší, ale i naše děti. Ty lidi se na to koukali z nostalgie, protože v době toho seriálu prožívali svoje mládí. A s tímhle seriálem prožívali znovu tu dobu. A vyhrálo to nad všemi těmi Ordinacemi, Ulicemi apod.*“

2.9. Současné seriály a vnímání ideologie

Stejně jako u normalizačních seriálů se respondentky shodly, že si z jednotlivých seriálů určitý obsah vybírají. V jednotlivých epizodách je nezajímají pasáže, které se dotýkají politiky a dalších oblastí, kterými se podle svých slov „*cítí přesycené*“ už z médií a reálného života. Zajímají je příběhy jejich oblíbených postav. Politický obsah v seriálech nejsilněji vnímají u polistopadových seriálů, které zobrazovaly osudy našich emigrantů či disidentů. Shodně uvádějí, že je nezaujala tematika, se kterou se příliš nemohly ztotožnit.

Ani jeden z těchto seriálů respondentky neocenily jako kvalitní. Naopak je označily jako „*nezajímavé*“, *zapomenutí hodné*“. Například na seriál *Konec velkých prázdnin* o složitých osudech emigrantů tvůrců Pavla Kohouta a Jeleny Mašínové si nevzpomněla ani jedna respondentka.

Některé respondentky uvedly, že jim v současných seriálech vadí, že zkreslují pohled na současnou dobu. Vnímají, že každodenní realita zobrazovaná v seriálech neodpovídá skutečnému životu, který je podle nich o „*hodně tvrdší*“, v seriálech je dle nich „*všechno do růžova*“.

Květa B. k současným seriálům poznamenala: „*Mně vadí, že je ve všech seriálech a filmech ze současnosti neustále zkreslená minulá doba, ve které jsem já žila a vím, jak to tenkrát*

⁷¹ Seriál v režii *Bisera Arichteva* vysílaný od roku 2009 do současnosti vrací diváky do let normalizačních. Týká se historie rodiny Dvořákovy a jejich blízkých a známých na pozadí společenských a historických událostí.

⁷² Jedná se o televizní anketu.

bylo, a jenom málokdo z těch režisérů a herců, co ten seriál připravují, tu dobu pamatují (...) Přitom si na ni klidně dovolí plivat.“

2.10. Vliv seriálů na dnešní každodenní život

Sledování seriálů je pro ženy spojeno s odpočinkem po práci. Jana Š. vysvětluje motivace, proč ráda sleduje seriály: *„Člověk, který v současné době řeší poměrně dost životních problémů v práci, v rodině, finanční situaci apod., nemá chuť přijít večer domů a dívat se na nějaké sociální drama (...) V pátek večer, když skončí pracovní týden, tak já prostě vysloveně žádám nějaký lehčí film, vysloveně mě potěší, když běží nějaká romantická komedie nebo nějaký veselejší film.“*

S tím koresponduje i názor Květy B. : *„ Dneska lidi potřebujou relax. Když se člověk dennodenně třese, jestli dostane výplatu nebo jestli bude mít práci, má snad přijít domů a sledovat nějaký horor nebo drama? Ne, chce se bavit.“*

Podle respondentek se zásadně změnil způsob sledování seriálů. Zatímco dříve seriály sledovala celá rodina, v současné době jsou zvyklé sledovat ho samy. S rostoucí nabídkou programů chce každý v rodině sledovat jiný program, v mnoha domácnostech jsou například dvě televize, takže často nastává modelová situace, že *„Dneska se manžel třeba dívá v obýváku na televizi, manželka na seriál, děti jsou každé u svých počítačů,“* jak tvrdí Helena Š.

Některé seriálové divačky přizpůsobují svůj každodenní program času, ve kterém se seriál vysílá, nebo mají se sledováním seriálu spojený určitý svůj rituál a pokud seriál z určitého důvodu nestihnou, je tento rituál narušen.

Jana Š. uvádí příklad své tchýně, která je zvyklá doteď plánovat veškeré záležitosti podle programové skladby v televizi: *„Moje tchýně například vaří večeři až v půl osmé večer, protože dávají Ulici, a když se stane, že ji náhodou nestihne a já jí nabídnu, že bych jí ten díl nahrála, ona nechce, protože ‚už to není ono‘. Stejně tak filmy – ona by se na film na videu*

nepodívala, radši si počká, až ho budou dávat v televizi. Asi by jí chyběl ten pocit, že se na to dívá s ostatními.“

Jarmila Š. popisuje svůj rituál sledování seriálu: *„Já mám svůj naučený rituál u seriálu Ulice. Přijdu utahaná z práce kolem šesté hodiny, namažu si chleba, dám si skleničku červeného, natáhnu se do křesla a zapnu Ulici. Celou dobu se na tohle těším, na tu chvíli, až si sednu do toho křesla. Pro mě nemá vůbec význam, že v televizi běží seriál Ulice, mohl by tam běžet klidně jiný seriál, ale to spojení toho všeho.“*

Divačky seriálu Ulice připouštějí, že zpočátku se o seriálovém ději občas bavily, ale vzhledem k tomu, že seriál běží denně, postupně ztratilo smysl se o něm bavit.

Jaroslava B. upozorňuje, že v současnosti převzala roli politická situace: *„To je to, o čem se teď bavíme v práci i doma, dřív to byly seriály, teď je to politika. Ta politická situace je natolik děsivá, a týká se nás všech, že abych se někde bavila, co se stalo v Ulici, mě ani nenapadne. Já řeším, jestli dostanu důchod.“*

Květa B. doplňuje, že *„seriál na pokračování je pro nás teď vládní krize, tu společně sledujeme a komentujeme ji jako kdysi seriály“.*

Některé divačky uvádějí, že někdy nesledují ani celý díl seriálu, jen ho „kouskují“ podle aktuální činnosti, kterou právě vykonávají. Zejména v této souvislosti zmiňují seriál Ulice.

Helena Š. shrnuje každodenní sledování seriálu Ulice: *„Nemusím u toho nijak zásadně přemýšlet, můžu na chvíli odběhnout, občas se kouknu, kdo zrovna mluví, a udělám u toho spoustu práce.“*

Jana Š. dodává: *„Odehrávají se tam příběhy různých rodin, jedna je oblíbenější, druhá míň, třeba když tam běží zrovna Maciuchová, tak příběhnu, podívám se na ten její výstup, a pak se vrátím k žehlení. Většina těch příběhů mě tam nezaujaly, jenom těch pár rodin průběžně sleduju.“*

Některé ženy tento trend považují za úpadek seriálu, jiné tento trend vítají – vyhovuje jim, že mají k domácím pracím „společnost“ (seriál Ulice nejčastěji běží nejčastěji při přípravě večeře).

„Myslím si, že sledování seriálů je teď z 90% kulisa, je to jako když si domu pozvu návštěvu, chvíli jí neposlouchám, odběhnu, a pak se jí zase na nějakou dobu věnuju. Ale ta „návštěva“ tam pořád je se mnou,“ vysvětluje Štěpánka J.

2.11. Seriály a zobrazovaná realita

Podle respondentek dnes seriály sledují *„ženy, které jsou přepracované, které potřebují ‚vypnout‘, poté ženy, které mají seriály pouze jako kulisu k domácím pracím, ženy v domácnosti či na mateřské dovolené nebo ženy, které mají problémy ve vztazích a „potřebují nějaký únik“.* V této souvislosti uvádějí příklad žen v tzv. satelitních vesnicích, které *„jsou v domácnosti nebo na mateřské, celý den se nudí a čekají na manžela“.*

S tím se ztotožňují některé ženy, které žijí v domácnosti samy, při sledování televize mají pocit, že nejsou samy. Sledování seriálu pro ně nahrazuje určitý druh společenského setkání.

„Je to v podstatě to samé, jako když jdeš do divadla, akorát je to pohodlnější,“ říká Petra Š.

Stejně jako u normalizačních seriálů se stávají některé postavy součástí každé domácnosti. V této souvislosti divačky zmiňují ústřední dvojici učitelka - školník ze seriálu Ulice, kterou hraje Hana Maciuchová a Rudolf Hrušínský.

Ludmila P. vystihuje jednu skupinu ženského publika, které od seriálu očekává jistý způsob „úniku“ : *„Já jsem si ošklivého života užila dost, tak proč bych se na to ještě měla koukat. Chci se dívat na „sladáky“, které dobře končí. K tomu by seriály měly sloužit, aby pomáhaly odlehčit starosti, ne si hrát na umění.“*

Několik respondentek přiznalo, že vzhledem k tomu, že žijí samy, televize jim, a zejména pak televizní seriály nahrazuje chybějící interpersonální kontakt.

Ludmila P. přiznává, že jí televize a zejména pak televizní seriály nahrazují kontakt s rodinou, kterou nevidá tak často: *„Já jsem doma skoro pořád sama, jsem v důchodu, tak jsem ráda, že mi televize dělá společnost, mám jí zapnutou skoro celý den. Já si poklidím, u toho koukám na To je vražda, napsala (...) Já mám ráda tu herečku, nechávám si podle ní šít ty obleky, co nosí.“*

2.12. Ženy a vnímání popkultury

Respondentky pojem „populární kultura“ vnímají jako „zábavu pro široké masy“, „příjemnou a líbivou zábavu, stravitelnou pro všechny“, jako „zábavu, u které můžu ‚vypnout‘, zábavu pro ten nejširší okruh lidí“.

Ivana F. říká: *„Populární kultura by asi měla být průnikem mnoha skupin diváků, není zaměřená pouze na určitou skupinu, měla by hlavně bavit, neměla by vyžadovat nějaké přílišné přemýšlení.“*

Pojem populární kultura pro většinu nemá pejorativní nádech. Chápu ji jako oddechovou zábavu, u které mohou „vypnout“.

„Je pravda, že se člověk může podívat na náročný film, ale někdy se s chutí podívá na nějakou ‚ptákovinu‘,“ říká Jaroslava P.

Některé respondentky si všímají, že pejorativní nádech populární kultuře přisuzují média, novináři a kritici.

Jarmila Š. vysvětluje a obhajuje místo populární kultury ve společnosti na příkladu bulváru: *„Když to vezmu na příkladu bulváru – také není pejorativní. Má svoje místo, svůj význam. Záleží dost na tom, jak k tomu kdo přistupuje, jestli s despektem nebo jestli ten bulvár bere s nadhledem jako určitou součást společnosti, o které víme, co od ní máme očekávat, víme, podle jakých pravidel je nastavený. Stejně tak populární kultura má nějaká svoje pravidla, význam, není na ní nic špatného, prostě patří do spektra celé kultury.“*

Ženy se shodují v tom, že populární kultura obecně má svůj význam.

„Člověk, který v současné době řeší poměrně dost životních problémů v práci, v rodině, finanční situaci apod., nemá chuť přijít večer domů a dívat se na nějaké sociální drama,“ uvádí Jana Š.

Respondentky uvádějí, že populární kultura *„může být dobrá a může být špatná, tak jako všechno.“* Jako základní měřítko populární kultury uvádějí zábavnost.

Obecně lze říci, že respondentky nejčastěji spojují populární kulturu s žánry televizního seriálu, televizní zábavy a populární hudby.

Když se řekne „normalizační popkultura“, vybaví se respondentkám žánry jako *„budovatelské seriály“*, *„dietlovské seriály“*, estrády jako *Televarieté*, osobnosti normalizační populární kultury jako zpěvák Michal David, Helena Vondráčková apod.

Jana Š. si v asociaci s normalizační kulturou vybaví pojem *„organizovaná zábava, seshora nadirigovaná, nucená“*. Zatímco v současnosti si může vybrat, co chce sledovat, jakou kulturu chce konzumovat, současná kultura je pro ni svobodnější. Pro některé respondentky je normalizační kultura *„zárukou kvality“*, všeobecně starší filmy - shodují se např. na filmech s Jaroslavem Marvanem - a normalizační seriály jsou pro ně oblíbeným žánrem zábavy.

Ludmila P. populární kulturu spojuje s pojmem *„sladká komerce“*, říká, že *„populární kultura je kultura pro masového diváka a masový divák je hlupák (...). Já chci, abych se po práci slušně pobavila a ta současná populární kultura je dělaná pro lidi, který nemají mozek. Televize dneska prostě dělá z lidí hlupáky a můžu mít padesát kanálů a kvalitní pořad tam nenajdu.“* Říká, že *„kultura by neměla být výchovná“*, protože seriály za normalizace podle ní byly *„hodně výchovné“* a je na druhou stranu ráda, že dnes výchovné nejsou.

2.13. Kódování, kategorizace a interpretace dat

Během procesu kódování jsem se snažila rozkrýt data získaná z provedeného výzkumu. V první fázi jsem jednotlivým úsekům textu, tedy vyjádřením jednotlivých respondentek, přiřazovala slovní označení (otevřené kódování), která tato vyjádření posunovala do obecnější roviny, snažila jsem se identifikovat zajímavá témata a souvislosti.

Zdroji kódů byly konkrétní výpovědi respondentek, na základě společných znaků jsem je řadila do abstraktnějších označení čili kategorií, které zahrnovaly jevy s určitým společným znakem

Normalizační seriály

A. Nominální kódy

B. Kategorie

<ul style="list-style-type: none">- Kvalita seriálů- Dobré herecké obsazení- Kratší série-více času na přípravu seriálu- Zajímavý příběh- Sympatické postavy- Seriál - relativně nový žánr	<ul style="list-style-type: none">- Kult seriálů- Vysoká obliba normalizačních seriálů- Kvalita normalizačních seriálů
<ul style="list-style-type: none">- Vnímání zneužití seriálu k propagandistickým účelům- Vnímání ideologických prvků v obsazích- Rozdělování seriálů dle obsahu ideologie: budovatelské, „dietlovské“- Vypouštění ideologických prvků ze seriálů – soustředění se na zajímavé osudy postav- Vnímání narážek v seriálech- Hledání dvojsmyslů a narážek	<ul style="list-style-type: none">- Rozlišování seriálů na agitační a ty, kde je méně ideologického podtextu- Všeobecná obliba seriálu závislá na míře politické ideologie v jeho obsahu- Třídění /filtrování obsahu seriálu: obsah zajímavý pro diváka/ ideologická omáčka- Proces hledání skrytých významů v obsazích a jeho interpretace diváky

<ul style="list-style-type: none"> - Sledování seriálu s celou rodinou - Organizace denního programu rodiny dle času vysílání seriálu - Rituál sledování seriálu spojen s konzumací jídla – trend TV & jednohubky - Obliba komentování seriálů - Kritika a ironizace vybraných seriálů, nevěrohodných scén apod. - Většina 1 televize v domácnosti, 1 televizní stanice - Seriály sledovala většina národa 	<ul style="list-style-type: none"> - Seriál: celospolečenský dobový trend - Sledování seriálů- kolektivní rituál - 1 seriál – 1 celonárodní publikum
<ul style="list-style-type: none"> - Reálné prostředí seriálů - Příběhy ze života - Dobře zahrané postavy - Seriálové postavy součástí domácnosti - Prožívání příběhu s postavami - Ztotožňování se s osudy seriálových hrdinů - Seriál jako společník pro „osamocené“ ženy 	<ul style="list-style-type: none"> - Seriály jako pohádka pro dospělé - Seriály jako náhražka interpersonální komunikace - Seriál jako způsob úniku před realitou - Kvalitnější seriál- snazší identifikace s obsahem či postavami

Současné seriály

A. Nominální kódy

B. Kategorie

<ul style="list-style-type: none">- Dobré herce doplňují špatní herci/neherci- Nekvalitní scénáře, nepřírozené scény a herecké výkony- Převaha špatných seriálů nad kvalitními- Nekonečné seriály, každodenní seriály- Tzv. seriálová fabrika – komerce- Nekvalitnost seriálů z důvodu nedostatku času na přípravu- Velké množství seriálů- Seriály o disidentech/emigrantech	<ul style="list-style-type: none">- <i>Povrchnost seriálů</i>- <i>Seriál: zdroj zisku</i>- <i>Velký kvantitativní výběr seriálů, méně kvalitativní výběr</i>
<ul style="list-style-type: none">- Vybírání si preferovaného obsahu ze seriálů- Vnímání politického obsahu v polistopadových seriálech- Obsah ideologických prvků v současných seriálech	<ul style="list-style-type: none">- <i>Ideologické prvky v současných seriálech divákovi lépe skryté</i>- <i>Vnímání ideologických prvků v seriálech</i>
<ul style="list-style-type: none">- Sledování seriálů o samotě- Rodina sleduje seriály odděleně- 2 televize/televize a počítač v domácnosti – větší možnost výběru programů- Rozdílné potřeby skupin diváků- Vykonávání domácích prací u sledování- Sledování není kontinuální (vynechávání jednotlivých dílů)- Odbíhání od seriálu (zájem jen o určité úseky seriálu)- Debaty o seriálech mezi známými, v práci ubyly (často je nahradila politika)	<ul style="list-style-type: none">- <i>Individualizace sledování seriálů</i>- <i>Mizení hromadného rituálu sledování seriálů</i>- <i>Fragmentizace publika- různé potřeby</i>- <i>Seriál jako kulisová zábava</i>- <i>Seriál jako společník při práci</i>- <i>Seriál již méně jako téma každodenní konverzace</i>

<ul style="list-style-type: none"> - Díky četnosti seriálových dílů nelze stíhat bavit se o ději 	
<ul style="list-style-type: none"> - U kvalitnějších seriálů reálné prostředí - Příběhy ze života - Každodenní sledování-pocit každodenního kontaktu - Seriálové postavy součástí domácnosti - Prožívání příběhu s postavami - Ztotožňování se s osudy seriálových hrdinů - Seriál jako společník pro „osamocené“ ženy 	<ul style="list-style-type: none"> - <i>Seriály jako pohádka pro dospělé</i> - <i>Seriály jako náhražka interpersonální komunikace</i> - <i>Seriál jako způsob úniku před realitou</i> - <i>Kvalitnější seriál- snazší identifikace s obsahem či postavami</i>

3. Výsledky výzkumu: analýza

3.1. Faktory ovlivňující vnímání seriálů

Důležitým faktorem, který formoval názory lidí, bylo rodinné prostředí, ve kterém se pohybovali. Každý pocházel z jiné sociální vrstvy. Právě rodinné prostředí, pracovní prostředí, okruh přátel a známých, každodenní koloběh událostí jedince, které se ho osobně týkaly, měly a mají vliv na otázku míry politické angažovanosti či aktivního odporu vůči režimu stejně jako na způsob přijímání ideologických vzorců v obsazích televizních seriálů.

Mladší generace respondentek měla jinou zkušenost než generace, která zažila poválečný vývoj, 50. léta apod. Tato generace vyrůstala a studovala v tzv. reálném socialismu, neměli tedy osobní zkušenost nebo si jen matně vzpomínali na obrodny proces, ale většina už si vybavovala nástup normalizace, čistky a odpor obyvatelstva.

„V 60. letech vstupovala do života nová generace, která neprožila válku, a chyběly jí historické vazby s režimem. Minulost pro ni nebyla jediným, ani hlavním způsobem jeho hodnocení. Ona se do režimu narodila, ona jej zdědila. Jeho měřítkem jí byly jen

vlastní zkušenosti s ním a později srovnání s životem a vývojem evropských zemí, zejména západních. Ve srovnání s předcházející generací byla mnohem méně politická a více kritická. Měnily se i její hodnoty, na první místo se dostaly zájmy, které režim nemohl nebo nechtěl uspokojit – volnost cestování, poznávání cizích zemí. Uvědomovala si rozpor mezi socialistickými ideály a jejich realizací a soustřeďovala se na boj proti deformacím socialismu.“⁷³

Chování studentů a mládeže během normalizace bylo obecně poznamenáno nezájmem o cokoli, co se týká politiky. Soustřeďovali se zejména na své problémy a zábavu, o politické problémy se příliš nestarali. Studenti a mládež se obecně nesnažili o nějaké organizované projevy nespokojenosti a zájem o politické dění neprojevovali. Přesto bezpečnostní orgány evidovaly „negativní projevy studentů, ironizující společenské zřízení, neobjektivní kritiky často zveličovaných a absolutizovaných nešvarů a také výrazně nekritický obdiv k západní technice, kultuře a demokracii.“⁷⁴

⁷³ Otáhal M., *Studenti a komunistická moc v českých zemích*, Praha: Nakladatelství Dokořán. 2003

ISBN 80-86569-52-7, str.48

⁷⁴ Informace o výsledcích činnosti orgánů Bezpečnosti a současná bezpečnostní situace v ČSSR za 3.čtvrtletí 1984, in Otáhal M., *Studenti a komunistická moc v českých zemích*, Praha: Nakladatelství

M. Otáhal zdůrazňuje právě důležitost rodinného prostředí při formování životních názorů a hodnot: „*Jedním z důležitých faktorů, které studenty formoval, byla rodina. Pocházeli z různých sociálních vrstev, ale až na výjimky se jejich rodiče neztotožnili s tzv. normalizací, neboť v jejich paměti zůstal velký životní prožitek, tj. obrodný proces i jeho tragický konec. Politicky se neangažovali a jako většina obyvatelstva se stáhli do soukromí. Jen malá část patřila k aktivním odpůrcům režimu, jak je představovali disidenti.*“⁷⁵ Otázka, proč někteří občané v komunistickém Československu podporovali mocenské vedení a někteří proti nim bojovali, souviselo právě s tím, v jakém prostředí se formoval jejich pohled na svět, politická orientace apod.

V rodinách fungovala jakási schizofrenní realita. V soukromí se otevřeně kriticky hovořilo o politice a režimu, na druhé straně chtěli rodiče ochránit své děti před politikou, děti si musely dávat pozor na to, co řeknou ve škole či mezi vrstevníky, aby nevyjadřovaly názory, které se otevřeně probíraly doma, jak o tom hovořily některé respondentky.

Na druhé straně na jedince působila vládnoucí strana právě například prostřednictvím populární kultury, která se stala nositelkou ideologických významů.

Seriály byly vnímány jako nejefektivnější nástroj adaptace diváků (a tedy celé veřejnosti) na normy, hodnoty a sankce života v reálném socialismu. Například střídání různých prostředí v televizních námětech normalizačních seriálů mělo za cíl nabídnout návod na každodenní situace v okolním světě, jak nastavovat vzory chování v socialistické společnosti, vytvářet hodnotový systém v souladu s konformními normami.

3.2. Obliba seriálového žánru

Dokořán. 2003 ISBN 80-86569-52-7, str. 56

⁷⁵ Otáhal M., *Studenti a komunistická moc v českých zemích*, Praha: Nakladatelství Dokořán. 2003

ISBN 80-86569-52-7, str.57

Respondentky oblibu seriálů obecně vysvětlovaly tím, že „si v nich každý může něco najít“. Publikum se rádo ztotožňuje s osudy seriálových hrdinů, prožívají s nimi všechna osobní dramata, úspěchy, vztahové problémy apod. Seriály vypráví příběhy, které diváci zažili nebo chtěli zažít. Seriál vzhledem k tomu, že má minimálně několik epizod, má potenciál „přirůst k srdci“ diváka více než film. Seriálové postavy má možnost divák sledovat mnohdy několikrát týdně, stávají se jakoby součástí kruhu rodinného.

Seriály na pokračování udržují diváka v napětí, je nucen sledovat další a další díl, aby se dozvěděl, jak to s jeho oblíbenými hrdiny dopadne. Každý kvalitní seriál musí obsahovat zajímavý příběh, sympatické postavy, nečekané zvraty, příběh o lásce a přátelství a humor. Základním faktorem úspěchu je pak zábavnost.

Obliba seriálového žánru spočívá v tom, že dokáže oslovit různé sociální skupiny s různými politickými názory nehledě na věk, sociální postavení či prostředí, ze kterého divák pochází apod. Díky rozmanitému ději a odlišným charakterům postav si diváci mohou promítat své vlastní významy, každého oslovuje jiná situace, děj či postava.

3.3. *Seriály jako prostor pro interpretaci významů*

Pro diváky normalizačních seriálů bylo typické rozšířené čtení v dohodnutém kódu.⁷⁶ Během normalizace hledali mnozí diváci v televizním textu narážky proti stávajícímu politickému režimu. Z výpovědí respondentek vyplynulo, že mají různé perspektivy v nahlížení na

⁷⁶ Machek uvádí příklad undergroundových hudebníků, kteří přestože byli v opozici vůči oficiální normalizační popkultuře, televizní seriály po hospodách sledovali stejně jako většina občanů tzv. mlčící většiny. Bílek P., Činátlová B. *Tesilová kavalérie*, Příbram: Nakladatelství Pistorius a Olšanská. 2010 ISBN 978-80-87053-44-7, str. 16

televizní seriály: část z nich v televizních seriálech ideologický obsah nevnímala, část v něm hledala protirežimní narážky za předpokladu, že je do textu zakódovali tvůrci seriálů, a některé respondentky při sledování seriálů ideologický obsah tzv. vypouštěly a vypouštějí, nevěnují mu pozornost, a soustředí se pouze na konkrétní příběhy, vztahové peripetie apod.

Machek ve své stati uvádí: „*Různorodé kódy díky své konzistentnosti poskytují jednotný soubor významů sloužících k udržení, legitimizaci a naturalizování dominantní ideologie. Populární televizní program je komplexně a hluboce naplněn ideologií. Tedy i přes různorodé možnosti čtení, včetně opozičních, obsah populárního televizního textu tíhne k jednomu preferovanému způsobu čtení odpovídajícímu zakódované ideologii tvůrců.*“⁷⁷

Významy v seriálech musí být možné číst a pozměňovat dle specifických divákových potřeb, podle požadavků daných jeho sociálním postavením, rodinnou situací apod. Seriál tedy musí obsahovat více prostoru k vytváření a doplňování vlastních významů, aby diváci mohli číst text různými způsoby a dle své potřeby ho mohli doplňovat, měnit, rozumět mu jinak než zamýšlel tvůrce.

Přesto podle Machka panuje u většiny publika shoda ve čtení televizního textu dle „*dohodnutého kódu odpovídajícímu společnému pojetí světa, kompromisu mezi propagovanou ideologií vládnoucí vrstvy a hodnotami všednodenního života obyčejných lidí.*“⁷⁸

John Fiske sledování televize popisuje jako proces vyjednávání mezi televizním a jeho sociálně rozdílně situovanými diváky. Většina diváků za normalizace si vytvářela

sjednané či dohodnuté čtení významů v televizním textu. Při dekódování tohoto textu pak diváci obsah modifikovali podle svých potřeb a dané sociální situace.⁷⁹

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ Machek In Bílek P., Činátlová B. *Tesilová kavalérie*, Příbram: Nakladatelství Pistorius a Olšanská. 2010 ISBN 978-80-87053-44-7, str.18

⁷⁹ Viz teorie zakódování a dekódování Stuarta Halla, podle kterého proces dekódování mediálních sdělení využívá tři typy čtení: preferované neboli dominantní (interpretováno dle záměrů diváka), opoziční a dohodnuté. McQuail říká, že preferované čtení je kontaminace doslovných či běžných významů ideologickým podtextem“. In McQuail, D., *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-714-0, str. 270

David Morley se ve své známé studii z oblasti výzkumu publik *Nationwide*, ve které vycházel právě z Hallovy teorie zakódování a dekodování, zabýval vztahem mezi dekodováním textu a sociokulturním prostředím, ze kterého příjemci pocházeli. Výzkum probíhal pomocí volnějších skupinových diskuzí. Jednotlivé skupiny byly děleny dle různých kategorií: socioekonomického postavení, dosaženého vzdělání, genderu, věku či barvy pleti.

Vycházel ze třech možných variant dekodování mediálního textu:

1. dominantní čtení, kdy se dekodovaný text shoduje se zakódovaným – příjemce tak sdílí stejný systém hodnot, postojů a výkladů světa jako zdroj
2. příjemce a zdroj může dojít k opozičnímu čtení textu, příjemce dekóduje text ve zcela protikladném smyslu
3. text je chápán v rámci preferovaného čtení, ale příjemce si ho zasazuje kvůli své vlastní interpretaci do svého, zcela odlišného rámce názorů, postojů a hodnot – dochází tak k tzv. vyjednanému čtení⁸⁰

3.4. Motivace sledování seriálu

Janice Radway zkoumala ženskou zálibu mj. ve sledování soap oper (a romantické literatury). Podle ní je jedním z hlavních požitků při sledování seriálů eskapismus – tedy útěk z reality. Mnoho respondentek v průběhu jejího výzkumu spojovalo konzumaci seriálových příběhů s výjimečnými okamžiky, kdy se jim podařilo uniknout z koloběhu požadavků rodiny a pracovního života. Rovněž uvedly, že sledování seriálů a jednání postav je pro ně určitým návodem, jak řešit různé životní situace a problémy.⁸¹

⁸⁰ Morley, D., Brudson, Ch. , *The Nationwide television studies*. London: Routledge, 1999, ISBN 0-415-14879-0, str. 109-110

⁸¹ Radway, J., *Reading the romance: women, patriarchy, and popular culture*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991, ISBN 0-8078-4349-0

S tím korespondují výpovědi některých respondentek, které uváděly, že u seriálů odpočívají od každodenních povinností, spojují si s nimi chvíle soukromí, kdy jsou nerady rušeny. Seriály dnes sledují ženy, které potřebují ‚vypnout‘, ženy v domácnosti či na mateřské dovolené nebo ženy, které mají problémy ve vztazích a potřebují nějaký druh úniku.

Televizi je rovněž prisuzována role, že zprostředkovává falešný pocit bezprostřednosti a falešný pocit sounáležitosti. Například prostřednictvím postav seriálu, které na nás z obrazovky mluví, k nám, v našem bytě, vytváří iluzi blízkého vztahu, který není reálný. Vytváří pocit sdíleného prostoru s ostatními diváky, vytváří nereálný pocit „sociality“.

3.5. Mění se „seriálové rituály“

Během průzkumu se ukázalo, že ženy, které chodí do práce, sledování televize méně plánují a při sledování vykonávají jiné činnosti, zejména domácí práce. Některé respondentky, které jsou již v důchodovém věku, naopak sledování oblíbených seriálů přizpůsobují svůj každodenní program.

Změnil se způsob sledování televizního seriálu. Diváci přestali být vázáni na jeho umístění v televizním programu. Jednotlivé epizody si lze stáhnout na internetu, což ovšem neplatí pro starší generaci diváček.

Ohlas seriálů není v současné době tak masový. Publikum je více fragmentarizované, každá skupina se zajímá o jiný druh televizních obsahů. V době normalizace byl v podstatě jeden seriál - jedno publikum. Diváci neměli takový výběr, jako je dnes. Navíc publikum má dnes jiné potřeby než v minulosti.

Současné televizní seriály podle respondentek změnilý původní charakter a funkci tohoto žánru. Staly se „kulisovou zábavou“ stejně jako hudba. Ženy při nich vaří, uklízí, vykonávají domácí práce apod. Sledování seriálů není kontinuální. Lze vynechat jeden, dva díly, divák se k němu může po čase vracet. Některé diváčky uvádějí, že někdy nesledují ani celý díl seriálu, jen ho „kouskují“ podle aktuální činnosti, kterou právě vykonávají.

Některé ženy tento trend považují za úpadek seriálu, jiné tento trend vítají – vyhovuje jim, že mají k domácím pracím „společnost“ (seriál Ulice nejčastěji běží nejčastěji při přípravě večeře).

3.6. Vnímání popkultury

Těžištěm mého zájmu byla populární kultura. Právě v rovině populární kultury se „odehrává největší část vnímání historie ze strany širokých vrstev obyvatelstva mimo úzkou skupinu ‚kulturní veřejnosti‘. V produktech populární kultury se mnozí lidé setkávají s historií a jsou ochotni ji brát vážně, zatímco odborných, ani popularizačních textů by si ani nevšimli.“⁸²

Vztah populární a vysoké kultury se v posledních desítkách let poměrně dost změnil, stejně jako se změnil společenský charakter kultury v postmoderní éře obecně. Dříve platil předpoklad, že *„vysoká kultura svou vnitřní uměleckou hodnotou automaticky pozvedne nekultivovanou většinu společnosti, a pomůže jí tak přiblížit se žádoucímu vyššímu standardu vzdělanější menšiny. S definitivní ‚demokratizací‘ kultury v epoše elektronických médií se však ukázalo, že to automaticky nefunguje – široké vrstvy jsou zcela spokojeny se svou úrovní masové kultury a lidé nijak netouží vynakládat peníze, čas a úsilí na to, aby se přibližovali kulturní úrovni vzdělanců. Umělecky náročná kultura přestává zároveň fungovat jako nesporný vnější příznak elit – a to platí ve specificky silném smyslu pro postkomunistické společnosti střední Evropy.“⁸³*

Populární kultura neboli kultura středního proudu obecně je kultura určená k masovému šíření za účelem produkovat zisk, vzniká pro teď a tady a zohledňuje možnosti a očekávání dané dobou, ve které je vytvářena. Některými kritiky je obviňována ze standardizace a snižování úrovně kultury obecně.

⁸² Bártlová, M., Pop History. O historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her, Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2003 ISBN 80-7106-345-2, str. 6-7

⁸³ Tamtéž

Vnímání populární kultury respondentkami je ve velké míře ovlivněno společenským, politickým kontextem, dobou, ve které respondentky žijí. Stejně tak je při posuzování populární kultury ovlivňuje jejich soukromý život, jaká je situace v rodině, v jakém období života se nacházejí, mají-li existenční starosti, strach o budoucnost dětí apod.

Ve svém výzkumu i v teoretické části jsem se proto musela mnohem více zaměřit na společenský, politický a dobový kontext, než jsem měla původně v úmyslu. Výzkum byl ovlivněn také obdobím, ve kterém jsem realizovala setkání s respondentkami, dvě sezení se konala v dubnu 2011, v měsíci, ve kterém se odehrávala tzv. vládní krize,

(způsobená politickými aférami českých vládních stran, korupčními skandály, manipulací s médii apod.), respondentky byly do jisté míry ovlivněny těmito událostmi, což se zřejmě promítlo do průběhu v rámci obou dvou sezení.

Prostřednictvím populární kultury se během normalizace publikum stahovalo do oblasti soukromé sféry. Stejně tak je tomu v současnosti. V tomto smyslu lze hovořit o pokračování tohoto trendu, při němž se lidé nechtějí zajímat o svět kolem sebe, požadují oddechové televizní žánry, u kterých mohou vypnout a zapomenout na starosti všedního dne.

4. Závěr

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak vybrané ženské publikum chápe populární kulturu, jak ji definuje, jakou roli jí přisuzuje, na příkladu televizních seriálů pro celou rodinu. Tento proces změny jsem se snažila zachytit na základě porovnání dvou období - období normalizace a současnosti (po roce 1989) v oblasti společenského a politického a kulturního vývoje na příkladu konkrétního žánru televizních seriálů. Snažila jsem se zjistit, jaké byly motivace ke sledování seriálů tehdy a nyní, jak respondentky vnímaly a vnímají jejich obsah, jak se změnil rituál sledování televizního seriálu apod.

Rozhovory ukázaly, že pro vnímání rozdílů a změn v populární kultuře byly stěžejní roky 1968 a 1989, které určily zásadním způsobem vývoj a směřování celé společnosti ve všech oblastech, včetně oblasti kultury. Stejně tak sehrály významnou roli v životě všech respondentek, a tím ovlivnily jejich názory na populární kulturu a kulturu obecně. Proto jsem se rozhodla věnovat se společenskému a politickému kontextu hlouběji než jsem původně zamýšlela. Tento specifický vývoj české společnosti je totiž zásadní i pro vývoj vnímání oblasti populární kultury.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že populární kultura je vnímána jako odpočinkový žánr pro široké maso, u kterého je hlavním kritériem zábavnost, dále pak nekomplikovanost a srozumitelnost pro všechny.

Populární kultura vytvořená v období normalizace je obecně spojována s pojmy „budovatelského seriálu“, jménem scénáristy Jaroslava Dietla (oblíbené „dietlovské seriály“, které jsou pro diváky zárukou kvality), pro některé respondentky vykazuje znaky organizované zábavy, která má za účel vychovávat.

Zatímco současná populární kultura je svobodnější, což souvisí se širší možností výběru kulturních alternativ. Zároveň je ale kritizována za povrchnost a komerčnost, obecně je podle výpovědí respondentek méně kvalitní než kultura normalizační.

Na sledování seriálů respondentkami měla a má vliv politická příslušnost, zda byla či nebyla ve straně, zda je vdaná či rozvedená, svobodná matka, pracující či důchodkyně, zda žije sama či s rodinou, zda je středoškolačka či vysokoškolačka apod.

Politická situace měla velký vliv na konzumování populární kultury během normalizace i v současnosti. Vnímání normalizace a současné doby jednotlivými ženami je různorodé, závisí na mnoha různých faktorech (nálady ve společnosti, rodinná situace, politická příslušnost, v jaké životní fázi se aktuálně nacházela a nachází apod.)

Konzumace seriálů v době normalizace a v současné době se v mnoha ohledech změnila. Postupně dochází k mizení rituálu kolektivního sledování seriálů, dnes jsou televizní seriály sledovány převážně individuálně. Stávají se spíše kulisovou zábavou při vykonávání jiných domácích činností (zejména v případě seriálů vysílaných každý den), sledování rovněž není kontinuální (časté je vynechávání jednoho či více dílů).

Současné publikum je výrazně fragmentarizované, každý seriál má jiné publikum, diváci mohou volit, jaký konkrétní televizní žánr chtějí sledovat.

Zajímavým fenoménem je nostalgická forma recepce televizních seriálů, které byly vytvořeny v době normalizace a které jsou úspěšně reprízovány v současnosti.

Motivace sledování televizních seriálů se často shodují a jsou platné pro období normalizace i současnosti. Prostřednictvím seriálových příběhů a oblíbených hrdinů mohou diváci uniknout před každodenními starostmi, dávají jim návod, jak řešit některé životní situace apod. Nahrazují společenská setkání, seriálové postavy se stávají pomyslnými členy kruhu rodinného.

Stejně tak přetrvává forma sledování seriálu jako určitého rituálu (pravidelná dávka emocí spojená s vykonáváním určitých činností a organizováním času podle vysílacího času oblíbeného seriálu). Rovněž si diváci zvykli vypouštět určitý obsah, pro ně nepodstatný (např. politický kontext, odborné lékařské problémy v případě seriálů z nemocničního prostředí apod.)

Tato práce si kladla za cíl pochopit změny chápání populární kultury, role televizního seriálu z pohledu ženského publika. Domnívám se, že by pro tuto práci bylo přínosné další rozšíření o poznatky z oblasti kulturních studií pro srovnání např. teorií, které byly vytvořeny převážně pro studium poměrů v západních zemích, nakolik lze tyto teorie aplikovat na československé a české prostředí apod.

Summary

The research objective was to determine on the basis of the assigned sample of female audience, who was 20-40 years old in the time of normalization, pushing the boundaries of the common features of the concept / content of popular culture, e.g. TV series for the whole family. I have been comparing the view of the female audience who watched the series in the normalization, e.g. from 1969 to 1989, then in the time following the Velvet Revolution and

the current audience. I have tried to find out the motivation to watch the series then and now, how they have perceived their content till nowadays.

Interviews revealed that the perception of differences and changes in popular culture were the fundamental years 1968 and 1989, which essentially determine the functioning of the whole society. Likewise, they have played an important role in the lives of all respondents, and thus affected their views on culture and popular culture.

The respondents were and still are influenced by political affiliation, whether or not were members of the party, married or divorced, single mothers, working or retired, whether living alone or with family, school or university students, etc.

The respondents have different experiences and interests. Their opinions on society and culture often coincide, but often differ sharply (such as over the normalization series).

The political situation has always had a great influence on consuming popular culture both during the normalization and the present.

Consumption of the series during the normalization, and present times has changed – e.g., ritual of mass observation series has disappeared, the contemporary audience is now boldly fragmented, the current series are more feature wing entertainment. The respondents generally evaluate better the series during the normalization, recent production of series occurs to them commercial, shallow and superficial.

Literatura

Barker, Ch., *Slovník kulturních studií*, Praha: Nakladatelství Portál. 2006 ISBN 80-7367 - 099-2

Bártlová, M., *Pop History. O historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2003 ISBN 80-7106-345-2

Bednařík, P., Dominik Š., *Nemocnice na kraji města na začátku 21.století - dva pokusy o pokračování úspěšného televizního seriálu*. In: Jirák, J.- Köpplová, B., ed. *Média dvacet let poté*, 1.vydání, Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-446-5

Bednařík, P., Reifová, I., *Obsahové proměny českého televizního seriálu v letech 1989-2009*. In: Jirák, J. - Köpplová, B. - Kasl Kollmannová, D., ed. *Média dvacet let poté*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 149-158 . ISBN 978-80-7367-446-5.

Bednařík P., Reifová, I., *Normalizační televizní seriál: socialistická konstrukce reality*, Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1-4, ISBN 0036 – 5351

Bílek P., Činátlová B. *Tesilová kavalérie*, Příbram: Nakladatelství Pistorius a Olšanská. 2010 ISBN 978-80-87053-44-7

Česká televize na prahu třetího tisíciletí. Fakta a čísla. Praha : Česká televize, 1999
ISBN 80-85005-19-0

Eco U. *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Argo. 2006 ISBN 80-7203-706-4

Edwards, T. , *Kulturální teorie. Klasické a současné přístupy*. Praha: Portál. 2010 ISBN 978-80-7367-685-8

(Stevenson, N., Kulturní občanství- otázky konzumerismu, spotřeby a politiky)

Fiske J., *Television Culture*, London: Routledge. 2006. ISBN 978-0-415-03934-5

Foret M., Lapčík M., Orság P., *Média dnes. Reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci ISBN: 978-80-244-2023-3

Havel V., *O lidskou identitu. Rozmluvy*. Praha: Nakladatelství Alexandra Tomského. 1990
ISBN 0 946352 04 6

Guins, R., Zaragoza O. Z., *Popular Culture. A reader*. London: SAGE publicatins. London.:
Polity Press.1989 ISBN 0-7619-7472-0 * 978-0-7619-7472-7

*(Morag Shiach: ,The Popular'. From : Discourses on Popular Culture: Class, Gender and
History in Cultural Analysis, 1730 to the Present.*

Hubatová- Vacková L., Říha C., *Husákovo 3+1*, Praha: VŠUP. 2007 ISBN 978-80-
86863-21-4

*(Cyril Říha: V čem je panelák kamarád. Kvantitativní ohledy kvalit české panelákové
výstavby 70. let*

Šárka Koukalová: Hromadná bytová výstavba 70. let v severních Čechách

Lada Hubatová- Vacková: Interiér panelového bytu: lidový sloh 70. let, jeho zrna i plevy)

Jiráček, J. a kol. , *Deset let v českých médiích*, Praha: Nakladatelství Newton. Praha. 2005

ISBN 80-7178-925-9

Kolektiv autorů. *Prvních deset let České televize*. Praha:Česká televize. 2002.

ISBN 80-85005-37-9

Končelík J., Večera P., Orság P., *Dějiny českých médií 20.století*, Praha: Portál. 2010 ISBN
978-80-7367-698-8

Köpplová B., Wolák R., *Česká média a česká společnost v 60.letech*, Jihlava: Radioservis.
2008. ISBN 978-80-86212-94-4

Krákora a kol. *Obnova demokracie v Československu po roce 1989*. Praha: Nakladatelství Epoque. 2010 ISBN 978-80-7425-030-9

(Dokulil, M. Můžeme se vůbec dívat na vnímané rozhraní času kolem roku 1989 adekvátně?)

Lindlof, T.R., *Qualitative Communication Research Methods*. Second Edition. London: Sage Publications. 2002. ISBN 978-0-7619-2494-4

MacQuail, D., *Úvod do teorie masové komunikace*, Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-714-0

Mansfeldová Z., Tuček M., *Současná česká společnost. Sociologické studie*.

Sociologický ústav AV ČR. Praha. 2002 ISBN 80-7330-009-5

(Křížková A., Česká žena v práci a rodině posledního desetiletí)

Mencl V. a kol., *Křížovatky 20.století. Světlá místa na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha: Naše Vojsko. 1990 ISBN 80-206-0180-5

Moc J., *Seriály od A do Z. Lexikon českých seriálů*, Praha: Česká televize v Edici ČT. 2009

ISBN 978-80-7404-036-8

Morley, D., Brudson, Ch., *The Nationwide television studies*. London: Routledge, 1999, ISBN 0-415-14879-0

Otáhal.M., *Normalizace 1969-1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 2002 ISBN 80-7285-011-3

Otáhal M., *Studenti a komunistická moc v českých zemích*, Praha: Nakladatelství Dokořán. 2003 ISBN 80-86569-52-7

Otáhal, M. *Opozice, moc, společnost 1969-1989. Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 1994. ISBN 80-85800-12-8

Otáhal M., *Podíl tvůrčí inteligence na pádu komunismu*. Brno: Nakladatelství Doplněk. 1999 ISBN 80-7239-050-3

Radway, J., *Reading the romance: women, patriarchy, and popular culture*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1991, ISBN 0-8078-4349-0

Reifová I., *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-926

Růžička D., *Major Zeman : propaganda nebo krimi*, Praha: Práh. 2005 ISBN 80-7252-118-7

Smetana M., *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha : ISV, 2000 ISBN 80-85866-60-9

Strauss A. , Corbinová J. , *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce. Brno: Nakladatelství Albert. Boskovice. 1999 ISBN 80-85834-60-X

Strinati D., *An Introduction to Theories of Popular Culture*. London: Routledge. 2004. pp. 1-33 ISBN 0-415-23500-6

Škápíková J., Houser J., Hofman I., *Vzpomínáte? Takoví jsme byli: 70.léta*. Praha: Nakladatelství XYZ. 2009 ISBN 978-80-87021-57-6

Tůma O., Vilímek T. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha. 2008 ISBN 978-80-7285-093-8

(Květa Jechová: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20.století. Pokus o vymezení problému)

Vaněk M., *Mocní a bezmocní : politické elity a disent v období tzv. normalizace : interpretační studie životopisných interview*. Praha : Prostor, 2006 ISBN 80-7260-161-X

Elektronické zdroje:

Česká televize (online). 2011. Dostupné z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/>

Nova.cz (online). 2011. Dostupné z WWW: <http://tv.nova.cz/>

Prima (online). 2011. Dostupné z WWW: <http://www.primatv.cz/>

Další zdroje:

soukromý archiv televizních seriálů

Zpráva z výzkumného projektu Dobové motivy sledování normalizačních seriálů pro předmět Výzkum médií. Aut.: Fišerová M., Křivka V., Stratilík O.

Příloha č.1 :

Účastnice výzkumu:

1.skupina : diskuse probíhala v Praze

EVA TVRZOVÁ : právnička, 58 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace studovala a nastoupila do prvního zaměstnání, žije v Praze, svobodná

JARMILA ŠKUBOVÁ : novinářka, 60 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace studovala a nastoupila do ČST, žije v Praze, vdaná

JARMILA WOWESNÁ : v důchodu, 64 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala jako asistentka ve vědeckém ústavu, žije v Praze, vdaná

JANA ŠNAUROVÁ : účetní, 45 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace studovala, žije v Praze, vdaná

JAROSLAVA PLASOVÁ : účetní, 52 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace studovala, žije v Praze, vdaná

VLASTA D. : manažerka, 62 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala ve vedoucí hospodářské funkci, žije v Praze, vdaná

MARTA NOVOTNÁ: pracující důchodce, 64 let, středoškolské vzdělání, za normalizace pracovala jako referentka a částečně žila s manželem (pracovníkem velvyslanectví) v USA , žije v Praze, rozvedená

2.skupina: diskuse probíhala v Kladně

KVĚTA BUREŠOVÁ : v důchodu, 70 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala jako učitelka a působila jako vedoucí základní stranické organizace na základní škole, žije v Kladně, vdaná, v době normalizace žila sama a starala se o dceru

LUDMILA PIVARČIOVÁ : v důchodu, 72 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace ředitelka základní školy, žije v Kladně, ovdověla v době normalizace a starala se sama o dceru

ŠTĚPÁNKA JIROŠOVÁ : učitelka na gymnáziu, 43 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace studovala na základní a střední škole, vysokou školu začala studovat před revolucí, dokončila ji v roce 1992, žije v Kladně, rozvedená

JAROSLAVA B. : v důchodu, 77 let, vyučená, v době normalizace pracovala jako odborová funkcionářka, žije v Kladně, vdaná

IVANA FIŠEROVÁ: manažerka logistiky, 55 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace studovala a nastoupila do prvního zaměstnání, žije v Kladně, svobodná

3. skupina: diskuse probíhala v Kladně

HELENA MAJEROVÁ : zdravotní sestra, 55 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace nebyla přijata na medicínu z politických důvodů, žije v Kladně, rozvedená

HELENA BLAŽKOVÁ : zdravotní sestra, 55 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace studovala, žije v Kladně, vdaná

ANNA P. : zdravotní sestra, 50 let, středoškolské vzdělání, žije v Chomutově, vdaná

JANA JERMANOVÁ : právnička, 56 let, vysokoškolačka, za normalizace studovala a začala pracovat, žije v Kladně, svobodná

4.skupina : diskuse probíhala ve Vinařicích u Kladna

HELENA ŠEBKOVÁ : v důchodu, 67 let, vyučená, v době normalizace pracovala jako skladnice, žije ve Vinařicích u Kladna, vdova

BLANKA VAŇKOVÁ : v důchodu, 71 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala jako sekretářka, žije v Plzni, vdaná

ANNA V. : v důchodu, 79 let, vysokoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala jako chemička, po roce 1968 byla přeřazena na nižší funkci z politických důvodů, žije v Plzni, vdaná

PETRA Š. : pracovnice ve výrobě knedlíků, 47 let, vyučená, v době normalizace studovala, žije ve Vinařicích u Kladna, vdaná

PETRA Z. : účetní, 44 let, vyučená, žije ve Vinařicích u Kladna, vdaná

MARIE FIŠEROVÁ : v důchodu, 77 let, středoškolské vzdělání, v době normalizace pracovala jako zdravotní sestra, žije ve Vinařicích u Kladna, vdova

Pozn. Některé respondenty si nepřály uvést celé jméno, což jsem respektovala.